

Hrvati u Brusilovljevoj ofenzivi u ljeto 1916. godine (II. dio): Proboj kraj sela Okne u Bukovini

NIKOLA TOMINAC
Dugo Selo, Hrvatska
nikola.tominac@gmail.com

Autor obrađuje tijek operacija Brusilovljeve ofenzive u ljeto 1916., u kojoj je sudjelovala većina hrvatskih vojnika na području Bukovine u sastavu austrougarske 7. armije i njemačke Južne armije. Ofenziva je bila jedna u nizu vojnih aktivnosti Antante kojima je trebalo poraziti Centralne sile i sastavni dio velikih zajedničkih operacija Antante tijekom ljeta 1916., ali i najveći uspjeh nakon krvavih borbi na rijeci Marni na Zapadnom bojištu. U ofenzivi je uništena polovina austrougarskih efektivna na Istočnom bojištu, što je bio vrlo težak i nenadoknadir gubitak u drugoj godini rata. U tim višemjesečnim borbama hrvatske snage pretrpjele su goleme gubitke u svim fazama operacija. Kao sastavni dio operacija zasebno su obrađene krvave borbe na rijeci Dnjestar (4. – 9. lipnja), proboj kod Okne (10. – 12. lipnja), bitka za Kolomiju (28. lipnja – 7. srpnja), bitka za Stanislav (27. srpnja – 14. kolovoza) i bitka na potoku Narajivka (7. rujna – 6. listopada).

Ključne riječi: vojna povijest; Prvi svjetski rat; Brusilovljeva ofenziva; 1916. godina; Carska i kraljevska 36. pješačka divizija; Kraljevska ugarska 42. domobranska pješačka divizija; Carska i kraljevska 7. armija; njemačka Južna armija

*Ah gdje nema polja pusta,
Kud se naše kosti b'jele,
Gdje se vrana jata gusta,
Sve uz našu krv vesele.*

Silvije Strahimir Kranjčević

Uvod

Velika ofenziva ruskoga Jugozapadnog fronta¹ u ljeto 1916. pod zapovjedništvom generala Alekseja Aleksejeviča Brusilova i njegov proboj kod Okne

¹ U ruskoj vojnoj terminologiji front je u rangu grupe armija zapadnih država. Brusilovljev Jugozapadni front sastojao se od sljedećih armija i njihovih zapovjednika: 3. (koja je ušla nešto poslije iz sastava Zapadnog fronta, general Leonid Vilhelmovič Leš), 8. (general Aleksej Maksimovič Kaledin), 11. (general Vladimir Viktorovič Saharov), 7. (general Dimitri Grigorevič Šerbačev) i 9. (general Platon Aleksejevič Lečicki). Front je u svojem sastavu imao ukupno 57,5 pješačkih i 20 konjaničkih divizija (izvor: *Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918* /dalje: *ÖULK/ IV, Prilog 25, 11 i 12*).

jedna je od najtragičnijih epopeja hrvatskih vojnika u Prvom svjetskom ratu. Dok su se na sjevernom, glavnom pravcu Brusilovljeva proboja kod grada Lucka vodile silovite borbe, u kojima je sudjelovala Carska i kraljevska (C. i kr.) 79. pp² "Grof Josip Jelačić" iz Otočca³, istovremeno je glavnina hrvatskih snaga krvarila na pomoćnom pravcu proboja kod današnjega ukrajinskog sela Okna⁴ na južnom krilu Istočnoga bojišta. Hrvatske će pukovnije u tromjesečnim krvavim borbama pretrpjeti teška stradanja i patnje tijekom povlačenja do Stanislava (Stanislau, danas Ivano-Frankivsk). Tako će kod sela Glibivka (Hlibivka) i Bogorodčani (Bohorodczany) ostati brojni objekti i groblja koji nas podsjećaju na njihov boravak na tom području. Hrvati su na početku bojeva iskazali iznimno vojničko junaštvo kojim su isprva spriječili ruski proboj i time znatno odgodili početak povlačenja austrougarskih snaga prema zapadu. Brojni su hrvatski vojnici stradali u tim iscrpljujućim operacijama i ovim prilogom želimo im odati dužnu počast te nakon sto godina osvijetliti i istražiti njihov nadasve krvav ratni put koji će, konačno, postati dio našega povijesnog sjećanja.

Austrougarski general Karl baron von Pflanzer-Baltin, zapovjednik austrougarske 7. armije (izvor: Wikipedia)

² Najčešće korištene vojne kratice u tekstu: *K. u. k.* – Zajednička vojska (njem. *Kaiserliches-königliches Heer*); AOK – Austrougarsko vrhovno zapovjedništvo (njem. *Armeeoberkommando*); DOHL – Njemačko vrhovno zapovjedništvo (njem. *Deutsche Oberste Heeresleitung*); pp – pješačka pukovnija (njem. *Infanterieregiment* – IR); FJB – lovačka bojna (njem. *Feldjägerbataillon*); PBrig – pješačka brigada (njem. *Infanteriebrigade*); Art.Brig – artiljerijska brigada (njem. *Feldartilleriebrigade*); KBrig – konjanička brigada (njem. *Kavalleriebrigade*); PD – pješačka divizija (njem. *Infanteriedivision* – ID); LW PD – Landwehr pješačka divizija (Austrijska zemaljska obrana); HonPD – Honvéd pješačka divizija (Ugarska zemaljska obrana; u tadašnjoj Hrvatskoj i Slavoniji bila je ustrojena zasebna grana ovoga vida oružane sile pod nazivom domobranstvo. Za domobranstvo se koristi kratica Dom); SB – saper ("opkoparska") bojna, bataljun (njem. *Sappeurbataillon*); PB – pionirska bojna (njem. *Pionierbataillon*); SchD – streljačka divizija (njem. *Schützendivision*); RD, ResD – rezervna, pričuvna divizija (njem. *Reservedivision*); G – grupa, skupina (njem. *Gruppe*); AGrp – armijska grupa (*Armeegruppe*); k – korpus (u dijelu starije hrvatske vojne literature iz vremena Drugoga svjetskog rata navodi se *zbor*); GA – grupa armija (njem. *Heeresgruppe* – HGrp.). Kratice se analogno odnose i na ostale razine postrojbi (pukovnija, brigada...).

³ O tome detaljnije: TOMINAC, "Hrvati u Brusilovljevoj ofenzivi u ljeto 1916. (I. dio)", 261-295.

⁴ Ukr. Okno, a negdje se pojavljuje i naziv Vikno.

Nakon dolaska zagrebačkoga XIII. korpusa⁵ s Balkanskoga bojišta na područje šumskih Karpata, on ulazi u sastav austrougarske Armijske grupe Pflanzler-Baltin,⁶ koja će u svibnju 1915. prerasti u 7. armiju⁷. Hrvatske postrojbe u drugoj polovini siječnja 1915. sudjeluju u vrlo teškim i krvavim zimskim bitkama za Karpate, u kojima su pretrpjele iznimne patnje i velike gubitke. Tijekom ofenzive prema gradovima Kolomija (Kolomea) i Nadvirna (Nadworna) sredinom veljače 1915. XIII. korpus sa svojom C. i kr. 36. PD⁸ i 42. DomPD⁹ oslobodit će od Rusa prostore oko Bogorodčana te Stanislava i Černjivaca (Czernowitz). Krajem veljače domobrani vode borbe na potoku Lomnica kod sela Krasna južno od Kaluša (Kalusz). No u naknadnim borbama Rusi uspijevaju do 4. ožujka 1915. povratiti ta područja, osim Černjivaca. Domobrani se povlače prema potoku Bistrica Solotvinska (Bystrzyca Solotwinska) južno od Bogorodčana, a 36. PD u šire područje Stanislava, prvenstveno kod sela Tismenica (Tysmienica). Krajem ožujka iste godine XIII. korpus s 36. PD stacioniran je kod sela Otinija (Ottynia) sjeverno od Nadvirne, a 42. domobranska divizija premještena je kod sela Dobrinivci (Dobronoutz),¹⁰ sjeveroistočno od Černjivaca.

Uz manje izmjene razmještaja tu će dočekati proboj kod Gorlica i Tarnówa i krvavu bitku na Dnjestru i kod Nadvirne (9. – 20. svibnja 1915.). Tada se

⁵ Nakon dolaska na Karpate XIII. korpus iz Zagreba imao je u svojem sastavu dvije divizije: C. i kr. 36. PD i 42. DomPD. Međutim, zbog operativnih potreba, taj će se sastav tijekom rata mijenjati. Domobranstvo je najvećim dijelom bilo izvan XIII. korpusa. Zapovjednik korpusa u to vrijeme bio je general pješaštva (GdI) Adolf von Rhemen zu Barenfeld.

⁶ Karl barun von Pflanzler-Baltin (Pečuh, 1. lipnja 1855. – Beč, 8. travnja 1925.), austrougarski general i vrlo istaknut vojni zapovjednik. Tijekom Prvoga svjetskog rata zapovijedao je 7. armijom na Istočnom bojištu. Nakon početka rata, u listopadu 1914. postao je zapovjednikom Armijske grupe Pflanzler-Baltin i unaprijeđen u čin generala konjice (GdK). Kao zapovjednik armijske grupe, trebao je spriječiti ruski prodor preko Karpata u Ugarsku, u čemu je uspio. Početkom svibnja 1915. Armijska grupa Pflanzler-Baltin preimenovana je u 7. armiju. U ofenzivi Gorlice-Tarnów Pflanzler-Baltinova 7. armija prodrla je do Dnjestra, ubrzo ga i prešla, a do kolovoza 1915. dosegla je rijeku Seret. Tijekom listopada i studenoga utvrdio je dosegnute položaje te uspješno odbio napad nadmoćnijih ruskih snaga tijekom prosinca 1915. i siječnja 1916., osobito u Novogodišnjoj bitci.

⁷ Uoči Brusilovljeve ofenzive u ljeto 1916. u sastavu C. i kr. 7. armije (zapovjednik general-pukovnik /GO/ Karl barun von Pflanzler-Baltin) bili su: XI. korpus, Grupa (Korpus) Benigni (poseban prikaz); Konjanički korpus Brudermann (3. i 8. KD), Grupa (Korpus) Hadfy (21. SchD i 6. KD), XIII. korpus (zagrebački) sastava: 15. PD, 2. KD, 36. PD (zagrebačka), VI. korpus (12. PD, 39. HonPD). U armijskoj pričuvni bile su 9., 72., 16. i 215. pješačka brigada. U sastavu 72. PBrig bile su naše 16. bjelovarska i 53. zagrebačka pp, koje su izdvojene iz sastava 36. PD. Uoči napada 7. armija raspolagala je s 208 050 pušaka, 11 299 konja i 799 artiljerijskih cijevi. *ÖULK IV*, Prilog 2, 29.

⁸ Austrougarska oružana sila sastojala se od tri organizacijske cjeline: a) Zajednička vojska i mornarica (Carska i kraljevska vojska, *Kaiser und königliches Heer, K. u. k.*); b) Zemaljska obrana (*Kaiser-königliche Landwehr* i *Königlich-ungarische Honvéd*); c) Pučki ustanak (*Landsturm*).

⁹ Zemaljska obrana dijelila se, u skladu s Austro-ugarskom nagodbom, na dva segmenta: Austrijsku zemaljsku obranu (*Kaiser-königliche Landwehr*) i Ugarsku zemaljsku obranu (*Königlich-ungarische Honvéd*). Na temelju Ugarsko-hrvatske nagodbe u sklopu *Honvéda* Hrvati su uspjeli ustrojiti Hrvatsko domobranstvo, koje je imalo zaseban status.

¹⁰ Negdje se pojavljuju i nazivi Dobranič, Dobra Noć...

36. PD povlači prema naselju Deljatin (Delatyn), a domobrani će se morati povući 10-ak kilometara prema zapadu na rijeku Prut (Pruth). U sklopu borbi kod sela Sadžavke (Sadzawka) (3. lipnja 1915.) oslobođen je Stanislav, a nakon toga je nastupilo uspješno potiskivanje Rusa s južne obale Dnjestra (5. – 15. lipnja 1915.) i borbe kod sela Koropec (Koropiec) (15. – 18. lipnja 1915.). Do 22. lipnja hrvatske će postrojbe punom snagom izbiti na Dnjestar. U žestokim borbama s brojčano nadmoćnijim istočnosibirskim i drugim ruskim snagama kod sela Duinovo tijekom 19. srpnja poginulo je ili teško ranjeno mnogo austrougarskih vojnika i časnika. Samo je iz bjelovarske 16. pp poginulo 164 vojnika i časnika, ranjeno 274, a 330 ih je nestalo ili zarobljeno.¹¹

Ofenzivom u Volin¹² i istočnu Galiciju (26. kolovoza – 6. rujna) 36. PD s Dnjestra izbija do Budaniva (Budzanowa) na rijeci Seret (Sereth), a domobrani su ostali na državnoj granici sjeveroistočno od Černjivaca. U bitci na Seretu (9. – 12. rujna) 36. PD uz velike se gubitke povlači prema Bučaču (Buczacz). U tim je borbama samo iz bjelovarske 16. pp poginulo 270 vojnika, mnogo više ih je ranjeno, a najveći ih je broj pao u zarobljeništvo.¹³ Na tim će položajima dočekati početak 1916., kada nastupa Novogodišnja bitka (27. prosinca 1915. – 26. siječnja 1916.) s ciljem ruskoga ulaska u Černjivce te nastavkom proboja uz rijeku Prut prema karpatskim prijevojima i pokušajem ulaska u ugarsku nizinu. Kod sela Raranča (Rarancza, ukr. Ridkivci) 42. DomPD i bjelovarska 16. pp trpe velike gubitke. Samo su Bjelovarčani imali 186 poginulih, 626 ranjenih, 367 nestalih i 162 bolesna.¹⁴ Tako je Raranča postala jedno od najvećih grobišta hrvatskih vojnika. Tijekom 2. siječnja od domobranskih pješačkih pukovnija ostali su samo ostaci ostataka. Peta satnija karlovačke 26. Dompp imala je samo 60-70 vojnika, ali je uspjela spasiti vrlo važan mostobran kod Černjivaca.¹⁵

Nakon povratka hrvatskih snaga (pohod na istočnu Galiciju i Bukovinu od 21. srpnja do 8. kolovoza 1917.) na to područje, na vojnom groblju u Raranči u znak sjećanja na poginule održana je 1. siječnja 1918. svečana misa za poginule pripadnike 16. pp iz borbi početkom 1916. godine.¹⁶

Nakon neuspjele Novogodišnje ofenzive ruske vojske Brusilov 18. i 19. siječnja 1916. opet kreće u napad na crti Dnjestar – Toporivci (Toporoutz) – Raranča s ciljem ulaska u Černjivce i nastavljanja s probojem uz rijeku Prut prema karpatskim prijevojima te ulaska u ugarsku nizinu. Bjelovarska 16. pp, domobranska 25. i druge domobranske pješačke pukovnije ondje su teško krvarile. Ipak su uspjele zadržati svoje položaje između Černjivaca i Dnjestra, a Rusi su se zbog velikih gubitaka morali povući. Tisuće mrtvih s obje strane

¹¹ *Ratni dnevnik*, 60-62.

¹² U vojnoj literaturi često se spominje izraz Volinija (njem. Wolhynien).

¹³ *Ratni dnevnik*, 77.

¹⁴ *Ratni dnevnik*, 104-107; PAVIČIĆ, *Hrvatska vojna i ratna povijest*, 509; JEŘÁBEK, "Die Brussilowoffensive", 290-293.

¹⁵ *Ratni dnevnik*, 105; PAVIČIĆ, *Hrvatska vojna i ratna povijest*, 508-510.

¹⁶ *Ratni dnevnik*, 244.

sahranjeno je u skupnim i pojedinačnim grobnicama uz mjesta pogibije. U čast sjećanja na pale ratne suborce, vojnici i časnici 25. Dompp podigli su lijep spomenik na vojnom groblju u Dobrinivcima u svibnju 1916. godine.¹⁷

*Obnovljeni spomenik pripadnicima 25. Dompp u Dobrinivcima, lipanj 2017.
(foto: Nikola Tominac)*

Važno je napomenuti da je u okolici Okne u ožujku 1915. zarobljen pripadnik zagrebačke 25. Dompp Josip Broz, poslije poznati komunistički vođa i predsjednik Jugoslavije.¹⁸ I Miroslav Krleža krenuo je kao pripadnik iste pukovnije godinu nakon Broza na to bojište i pretpostavlja se da je došao baš u vrijeme Brusilovljeve ofenzive, pretrpjevši kao mlad vojnik velike strahote zbog kojih se u njegovim djelima osjeća sav besmisao ratnih stradanja.¹⁹

Borbe na Dnjestru (4. – 9. lipnja), hrabro držanje hrvatskih domobrana

Krajnji cilj ruskih snaga na južnom pravcu djelovanja bio je izbiti do strateških karpatskih prijevoja i ući u Ugarsku.²⁰ Kakvi su bili planovi napada zapovjednika 7. i 9. ruske armije? Zapovjednik 9. ruske armije general Lečicki odlučio se za proboj austrougarske fronte južno od Dnjestra između sela Dobrinivci i Mitkiv (Mitkeu), iako je to područje dosta otvoreno i osjetljivo na bočnu vatru s uzvisina kod sela Gorošivci (Horoschoutz; druga crta obrane). Unatoč tim nedostacima, general Lečicki nije mogao pronaći povoljnije mjesto za napad. Cilj

¹⁷ *Ilustrovani list* (Zagreb), br. 23, 3. 6. 1916., 534; GRALJUK, "Bojišnice i grobišta hrvatskih vojnika", 20.

¹⁸ DEDIJER, *Novi prilozi za biografiju*, 249.

¹⁹ PAŠČENKO, *Hrvatski grobovi 1914. – 1918.*, 83.

²⁰ PITREICH, *Die Schlacht bei Okna*, 4-5.

mu je bio razbiti prvu crtu obrane i izbiti do sela Dorošivci (Doroschoutz), koje se nalazi na samoj obali Dnjestra, i time odsjeći austrijske snage stacionirane sjeverno od Dnjestra. Za te namjene imao je na raspolaganju deset pješačkih i četiri konjaničke divizije s ukupno 88 bojni, 60 eskadrona i 482 artiljerijske cijevi nasuprot 11 pješačkih i četiri konjaničke divizije austrougarske 7. armije.²¹

Uoči početka djelovanja veliki dio teškoga naoružanja 7. armije bio je izmješten u Južni Tiroi za potrebe operacija protiv Italije (Južnotirolska ofenziva), što je do krajnosti smanjilo paljbenu moć austrougarskih snaga. Iako je Pflanzer-Baltin na vrijeme upozorio AOK o ruskim pripremama, tamošnji generali vjerovali su da se 7. armija nema čega plašiti i da general Siegmund von Benigni ima dovoljno snaga da se suprotstavi jačem ruskom napadu u obrambenom sektoru između Dobrinivaca i Dnjestra. U večernjim satima **3. lipnja** ondje je bilo stacionirano 29 bojni i 165 artiljerijskih cijevi.²²

Snagama ruskoga Jugozapadnog fronta suprotstavile su se dvije grupe armija: Linsingen i Böhm-Ermolli, te njemačka Južna armija (*Süddarmee*) i austrougarska 7. armija. Uoči Brusilovljeva proboja u XIII. zagrebačkom korpusu nije bila glavčina hrvatskih snaga, osim dijelova zagrebačke 36. PD.²³ Naši domobranci iz 42. DomPD²⁴ bili su u sastavu Grupe Benigni,²⁵ a 72. PBrig²⁶ nalazila se u armijskoj pričuvi.²⁷

²¹ ÖULK IV, 418; JEŘÁBEK, "Die Brussilowoffensive", 294; STONE, *The Eastern Front*, 239.

²² ÖULK IV, Prilog 2, 27.

²³ Trideset šesta PD imala je prije početka operacija samo 8000 vojnika, 247 konja i 60 artiljerijskih cijevi. Sastojala se od raznih postrojbi pridodanih iz drugih divizija, a važno je napomenuti da je u 13. PBrig bila osječka C. i kr. 78. pp s četiri bojne (bataljuna) te 1. i 2. eskadron varaždinske 10. domobranske husarske pukovnije (HonHR). ÖULK IV, Prilog 2, 26-29.

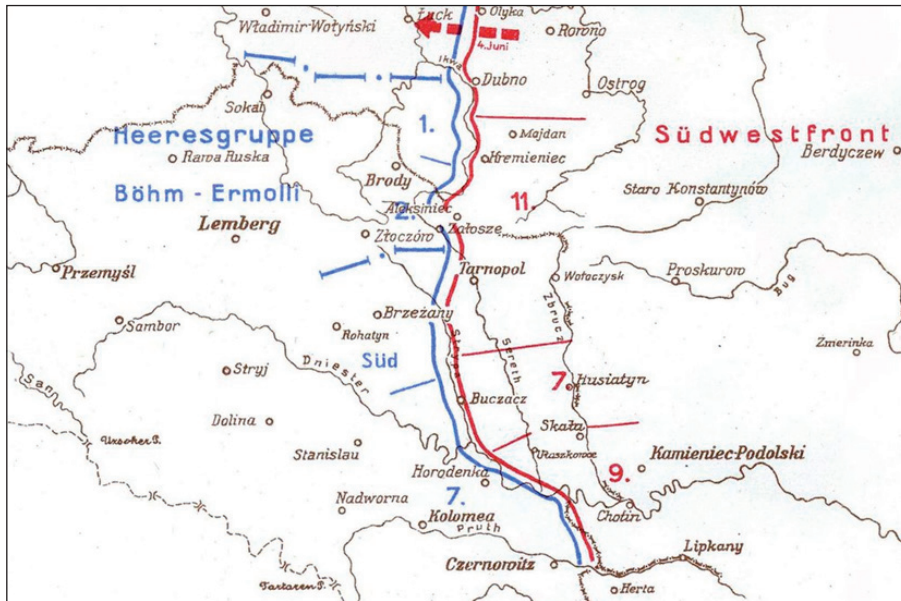
²⁴ Četrdeset druga DomPD (ili HonID), kojom je zapovijedao podmaršal (FML) Luka Šnjarić, raspolagala je prije početka operacija sa 17 160 pušaka, 188 konja i 76 artiljerijskih cijevi. U njezinu su sastavu bile: 83. DomPBrig pod zapovjedništvom generala (GM) Bekića, s domobranskim pješačkim pukovnijama: zagrebačka 25. (četiri bojne) i karlovačka 26. (četiri bojne), te 84. brigada pod zapovjedništvom generala (GM) pl. Petkovića s pukovnijama: sisačka 27. (četiri bojne) i osječka 28. (četiri bojne). U sastavu konjaništva bila su tri eskadrona varaždinske 10. domobranske husarske pukovnije, a od artiljerijskih snaga 6. domobranska topnička pukovnija (četiri bojne) i 42. domobranska Art.Brig. ÖULK IV, Prilog 2, 26-29. Ovdje treba napomenuti da se **25. domobranska pješačka pukovnija Zagreb** popunjavala iz sljedećih vojno popunidbenih kotareva: **I. bojna Zagreb:** Krapina, Pregrada, Klanjec, Zlatar, Zagreb, Stubica; **II. bojna Varaždin:** Koprivnica, Križevci, Varaždin, Ludbreg, Novi Marof, Ivanec; **III. bojna Zagreb:** Bjelovar, Đurđevac, Grubišno Polje, Garešnica, Čazma, Kutina. Važno je napomenuti da je područje Samobora, Velike Gorice, Siska, Sv. Ivana Zelina, Dugog Sela, Jastrebarskog i Pisarovine bilo u **27. domobranskoj pješačkoj pukovnji Sisak**.

²⁵ Grupa Benigni raspolagala je s 49 800 cijevi, 6218 konja i 233 artiljerijska oruđa. U njezinu sastavu bile su, osim hrvatske 42. DomPD, i 3. i 8. KD, 30. PD, 51. HonPD i 5. HonKD. ÖULK IV, Prilog 2.

²⁶ Zapovjednik brigadir (*Oberst*) Raimund v. Budiner. U sastavu te brigade bile su 16. bjelovarska (četiri bojne) i 53. zagrebačka (tri bojne) pukovnija. Četvrta bojna 53. pukovnije s vojarinom u Foči (Bosna i Hercegovina) nalazila se na rijeci Soči u borbama protiv Talijana, težišno u sastavu XV. sarajevskoga korpusa, ali i drugih cjelina.

²⁷ ÖULK IV, Prilog 2.

Šire područje središnjega napada branile su C. i kr. 7. i njemačka Južna armija, a napadale su ih ruske 7., 9. i dijelom 11. armija. U središtu ruskoga udara naći će se naši domobrani iz 42. DomPD pod zapovijedanjem generala Luke Šnjarića.²⁸ U početku borbi najveće gubitke pretrpjet će zagrebačka 25.²⁹ i karlovačka 26.³⁰ pp.

Obostrani razmještaj strategijskih snaga južnoga krila Istočnoga bojišta uoči Brusilovljeva proboja. Glavnina hrvatskih snaga u sastavu je austrougarske 7. armije u širem području Černjivaca (izvor: ÖULK IV, Prilog 18, dio).

Još je sredinom svibnja Pflanzer-Baltinov stožer u Kolomiji bio upoznat s obavještajnim podacima da se iza bojišta ojačavaju snage ruskoga III. konjaničkog (*Kavalerie*) i XI. pješačkoga korpusa s još dvije konjaničke divizije. Rusi su nasuprot desnom krilu Grupe Benigni tijekom 20. svibnja razmjestili

²⁸ Podmaršal Luka Šnjarić rođen je 22. lipnja 1851. u selu Čanak u Lici. Nakon pohađanja pukovnijske vojne škole u Otočcu, 1870. raspoređen je u 1. ličku pješačku graničarsku pukovniju u Gospiću. Nakon toga je u 51. pješačkoj pukovniji iz Kolozsvára (Ugarska), s kojom tijekom 1882. sudjeluje u suzbijanju nereda u Bosni i Hercegovini. Tijekom 1907. zapovjednik je 2. BH pješačke pukovnije iz Banje Luke, a 1909. postaje zapovjednik Oružničkoga zbora (žandarmerije) u Bosni i Hercegovini. Početkom 1914. bio je na čelu brigadne skupine *Gruppe FML Šnjarić (Drinasicherung)*, koja je vodila borbe na Drini. U ožujku 1915. postao je zapovjednik 59. PD na Balkanskom bojištu, u veljači 1916. postavljen je za zapovjednika 42. DomPD na Istočnom bojištu, a u listopadu 1918. za zapovjednika zagrebačkoga XIII. korpusa. Umirovljen je 1. siječnja 1919. godine. Umro je 21. siječnja 1930. u Cluj-Napoci (Rumunjska).

²⁹ Zapovjednik brigadir (*Oberst*) Stjepan Delić. U sastavu te pukovnije ratovao je i Slavko Štancer, poslije visoki ustaški časnik. PAVIČIĆ, *Hrvatska vojna i ratna povijest*, 551.

³⁰ Zapovjednik brigadir (*Oberst*) Pintar, koji je u tim operacijama teško ranjen. *Isto*, 551.

svoje najbolje snage: XI. i XII. korpus. Te će snage biti razmještene nasuprot C. i kr. 3. konjaničkoj diviziji (KD) i našoj 42. DomPD. Na temelju tih aktivnosti general Pflanzler-Baltin zaključio je da će vjerojatni glavni pravac napada na tom smjeru biti usmjeren baš na desno krilo Grupe Benigni. U svojim čestim inspekcijama prve crte obrane osobno je primijetio da Rusi utvrđuju i grade nove položaje na riječnoj omći kod sela Samušin (Samuszyn), a posebno na brdovitom terenu nasuprot 42. DomPD i 3. KD.

Neovisno o stavu AOK-a, armijsko je zapovjedništvo s raspoloživim snagama poduzelo opsežne mjere pregrupiranja i ojačavanja ugroženih područja. Tako je, među ostalima, 79. HonPBrig iz sastava 40. HonPD izmještena iz centra XI. korpusa i ubačena na prvu crtu između 3. KD i naše 42. DomPD južno od uzvisine Czarny Potok (tt 272), gdje su se s pravom očekivale najteže borbe. Tijekom 24. svibnja ubacuju se strategijske (armijske) pričuve: među njima u sela Czerniawski i Kociuba stiže i hrvatska 72. PBrig iz sastava 36. PD. Radi povećanja vatrene moći obrane većina bitnica (baterija) ojačana je s još dva oruđa. Stižu zahtjevi za daljnje naoružavanje, osobito dalekometnim mornaričkim topovima koji su iz Cieszyna³¹ poslani na bojište. Sustav obrane proširen je izgradnjom novih objekata po dubini, a nove crte grade se 100 metara iza najistaknutijih rovova. Da bi ojačao prednje snage, Pflanzler-Baltin sustavno je pregrupirao svoje snage:

- južno krilo XI. korpusa rasporedio je na strateški važnu visoravan Dolzok sjeverno od sela Bojan kod Černjivaca

- ojačane dijelove Grupe Benigni razmjestio je prema istoku, uglavnom oko Okne, radi pokrivanja sektora između tamošnjih velikih šumskih područja i Dnjestra; te su snage sačinjavale 3. KD i hrvatska 42. DomPD

- 15. pješачku diviziju razmjestio je na sjevernoj obali Dnjestra kod sela Beremiany radi sprečavanja ruskih snaga da izbiju na samu rijeku.³²

Na očekivanom glavnom pravcu udara kod sela Jurkivci (Jurkoutz) i južno od Gorošivaca zapovjedništvo 7. armije držalo je spremno u pričuvu 16 bojni – većinu iz 30. PD te hrvatsku 72. PBrig. Situacija na sjevernom dijelu armijskoga bojišta na donjem toku rijeke Stripe (Strypa) bila je mnogo nepovoljnija. Ondje nije bilo pričuva razmještenih iza c. i kr. XIII. i VI. korpusa budući da je 13. LW PD upućena na ispomoć snagama u Volinju kod Lucka na glavnom pravcu ruskoga napada.

³¹ Njem. Teschen, češ. Český Těšín, sjedište AOK-a tijekom rata.

³² ÖULK IV, 419.

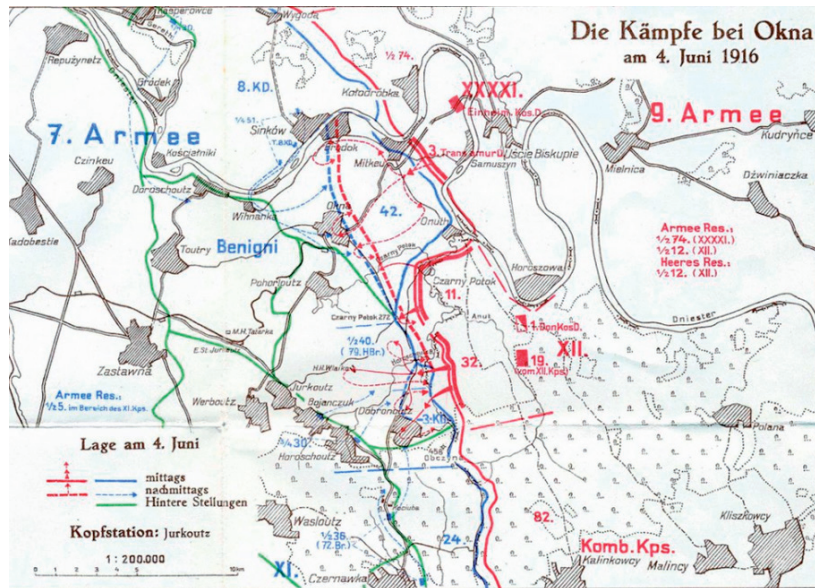
Operativni prostor djelovanja 42. DomPD i detaljna topografija prostora u prvim danima proboja s prikazom stanja divizije u početku operacija tijekom 4. lipnja. Vojna karta 1 : 75 000 (izvor: JEŘÁBEK, "Die Brussilowoffensive", zbirka operativnih karata, dio).

Uoči početka napada Rusi su tijekom noći svoje rovove (polazne položaje) približili snagama Grupe Benigni. Unatoč svim poduzetim protumjerama, bili su udaljeni samo 20 do 40 koraka, a negdje gotovo u neposrednoj blizini (kao kod naše 42. domobranske divizije), i time spriječili ubitačno djelovanje protivničke artiljerije tijekom juriša.³³

Snažna artiljerijska vatra, koja je počela **4. lipnja** oko 4:00, najavila je napad armije Lečickog duž cijele crte obrane Grupe Benigni. Bojni otrovi bačeni su na položaje zagrebačke 25. Dompp kod sela Onut (Onuth). Budući da su

³³ JEŘÁBEK, "Die Brussilowoffensive", 293.

naši domobrani imali dobre maske, zabilježena su samo dva smrtna slučaja i 12 oboljelih vojnika.³⁴ Uslijed snažnoga artiljerijskog djelovanja po položajima 79. HonPBrig,³⁵ razmještene oko potoka Horoschoutz od tt 272 Czarny Potok pa dalje prema jugoistoku u smjeru Dobrinivaca, dolazi do panike među vojnicima koji su se sklonili u bunkere. Oko podneva je opet započela artiljerijska vatra i jak pješački napad i ulazak Rusa u njihov razmještaj. Čim su se pojavile prve ruske napadne kolone, načelnik artiljerije Grupe Benigni GM Wilhelm Elmar zapovjedio je koncentriranu baražnu vatru ispred ugroženih položaja. Ta vatra nije bila djelotvorna i ruske su snage uspjele slomiti otpor branitelja, koji se povlače prema zapadu. Slaba pješačka vatra čula se još samo na pojedinim dijelovima obrane. Zbog povlačenja 79. HonPBrig desno krilo karlovačke 26. Dompp došlo je u okruženje i većinom je zarobljeno.³⁶ Pukovnije iz XI. ruskoga korpusa – odnosno njegove 32. PD – izbijaju na uzvisine sjeverno od Dobrinivaca, gdje zarobljavaju četiri austrougarske bitnice i time bitno umanjuju paljbenu moć obrane.³⁷

Borbe kod Okne, stanje 4. lipnja 1916. (izvor: ÖULK IV, Prilog 21, dio)

Da se obrana ne bi potpuno urušila, pričuve iza desnoga krila Grupe Benigni³⁸ u 13:00 kreću naprijed istovremeno kada ruska 19. PD XII. korpusa

³⁴ ÖULK IV, 420.

³⁵ Poznata i po nazivu "Brigada Löfler" iz sastava 40. HonPD. U njezinu su sastavu 29. i 30. Honvéd pješačka pukovnija, obje iz Budimpešte, i 13. lovačka bojna iz Krakova. PAVIČIĆ, *Hrvatska vojna i ratna povijest*, 552.

³⁶ Isto, 553.

³⁷ JERÁBEK, "Die Brussilowoffensive", 294-298; ÖULK IV, 420.

³⁸ Uglavnom snage 30. PD i naše 72. PBrig.

kreće u proboj prema jugozapadu probivši obranu austrougarske 3. KD. Nakon toga nastavlja prodor prema Dobrinivcima. Sagledavajući vrlo kritično stanje, general Pflanzler-Baltin ubacuje interventne snage na ugrožena područja kod sela Pohorilivka (Pohorloutz). Među njima su i dijelovi hrvatske 72. PBrig koji su pridodani 3. KD kod Dobrinivaca³⁹ i zajednički uspijevaju zaustaviti ruski prodor uz potok Horoschoutz. Podmaršal (FML) Šnjarić s dvije bojne 42. DomPD istovremeno napada sa sjevera. Naši vojnici iz 16. i 53. pp zauzimaju Dobrinivce i u suradnji sa snagama 3. KD odbacuju Ruse. U krvavim borbama bajunetima nanose im velike gubitke i zarobljavaju njihovih 100 vojnika, ali uz velike vlastite gubitke, koji su – po nekim izvorima – iznosili oko 2300 od 3200 vojnika u početnom stanju.⁴⁰ U tim su borbama dijelovi zagrebačke 53. pukovnije bili pod zapovjedništvom satnika Gazibare.⁴¹ Zadržani su najistaknutiji položaji na uzvisinama istočno od Dobrinivaca, osobito konjanička otporna točka (*Kavalleriestützpunkt*), kota 458 Obczyna i vrlo važna kota 272 Czarny Potok prema sjeveru. Ali samo nakratko...

Stanje postaje kritično za naše domobrane iz osječke 84. PBrig. Oko 13:00 kod Mitkiva kreće u proboj ruska 3. transamurska divizija. U početku se činilo da će napadi biti uspješno odbijeni, sve dok nešto poslije ruska 11. PD nije krenula u masovne napade na uzvisinu Czarny Potok (kota 272). Podmaršal Šnjarić prebacuje najveći dio svojih pričuva na uzvisine jugoistočno od sela Pohorilivke (Pohorloutza). Oko 14:00 na nekoliko mjesta u ravničarskom dijelu između sela Mitkiv i Onut Rusi uspijevaju prodrijeti u rovove hrvatskih domobrana, osobito one uz obalu Dnjestra, uspijevajući ući 5 kilometara duboko u središte Grupe Benigni. Ubrzo proširuju osnovicu proboja i time prisiljavaju na povlačenje osječku 28. Dompp kod Mitkiva i sisačku 27. Dompp kod Onuta. Iako su te pukovnije iskazale početnu hrabrost, 3. transamurska divizija ubrzo ih je pregazila. Nekoliko stotina mrtvih pripadnika ostalo je ležati na bojnom polju, a zarobljeno je više od 4000 naših vojnika.⁴² Preostalo ljudstvo povuklo se u pozadinu. Okna je pala u 17:00, a preostale pričuve pokušavaju zaustaviti zastrašujući ruski proboj mase izmiješanoga pješništva i konjice.⁴³

Istovremeno podmaršal Šnjarić izdaje divizijskoj pričuvi zapovijed za protunapad u prostoru obrane karlovačke 26. Dompp južno od trigonometra Czarny Potok da bi spriječio dublji ruski prodor. Divizijsku pričuvu vodio je brigadir Stjepan Delić sa svojim pobočnikom satnikom Lulićem, a snage su sačinjavali dijelovi zagrebačke 25. Dompp. Uspijevaju odbaciti Ruse iz rovova ispod samoga trigonometra, a borbe se prenose na vršni plato koji brane Karlovačani iz 26. Dompp. U tim interventnim borbama sudjeluju tri zagrebačke

³⁹ BÖSCH, "Die Haltung der südslawischen Soldaten", 160-162.

⁴⁰ DOWLING, *The Brusilov Offensive*, 72.

⁴¹ *Ratni dnevnik*, 134; ÖULK IV, 421.

⁴² JERÁBEK, "Die Brussilowoffensive", 295-296.

⁴³ ÖULK IV, 420-423.

domobranske bojne, u kojima su se istaknuli sljedeći časnici: satnik D. Palčić, bojnik T. Knežević, poručnik Boroš i satnik Sertić.⁴⁴

Razvoj vojne situacije bio je vrlo šokantan. Gotovo svi mukotrпно izgrađeni utvrđeni položaji bili su izgubljeni. Samo su dva izdržala ruske napade: vrlo važno uporište 3. KD, "Konjanička otporna točka" – kota 458 (Obczyrna) i uzvisina Czarny Potok (tt 272) koju su uporno branili karlovački domobrani, pretrpjevši pritom velike gubitke.⁴⁵

Pflanzer-Baltinove protumjere tijekom 5. lipnja

Ujutro **5. lipnja** pokrenuti su protuudari na snage ruskoga XI. korpusa u kojima sudjeluju naše 16. i 53. pp. Protuudari nisu uspjeli, a napadne snage pretrpjele su velike gubitke, zbog kojih se povlače na polazne položaje. Bje-lovarčani su u tom napadu izgubili oko 600 ljudi.⁴⁶ Izgubljena je vrlo važna uzvisina Czarny Potok. Stižu interventne snage, koje uspijevaju ponovno povratiti strateški važnu uzvisinu. No u večernjim satima Rusi su opet izveli masovan pješački napad na uzvisinu, čime primoravaju Pflanzer-Baltina na povlačenje snaga stacioniranih na sjevernoj obali Dnjestra. Lijevo krilo podmaršala Šnjarića – 27. i 28. Dompp – povlače se na drugu crtu obrane između sela Wihnanka i uzvisina južno od Okne.⁴⁷

Podmaršal Luka Šnjarić negdje kod Stanislava. Fotografirao pukovnik Stjepan Duić 26. veljače 1917. (iz zbirke Nikole Tominca).

Sve do jutra **6. lipnja** Rusi nisu imali podatke da su se na lijevom krilu njihovi protivnici povukli. Zatim su oprezno poslali XXXIII. korpus prema Dnjestru i XXXXI. korpus prema no-

⁴⁴ PAVIČIĆ, *Hrvatska vojna i ratna povijest*, 554-555.

⁴⁵ ÖULK IV, 420-423.

⁴⁶ *Ratni dnevnik*, 135.

⁴⁷ ÖULK IV, 424.

vim položajima hrvatske 42. DomPD. General Benigni pojačava ugrožene snage, pa je 3. KD ojačana bjelovarskom 16. pp, a zagrebačka 53. pp ulazi u pričuvu iste divizije. S novih 37 cijevi ojačana je i artiljerija istočnoga krila Grupe Benigni. U sumrak **6. lipnja** Rusi prodiru u obrambenu domobranksku crtu kod uzvisine Czarny Potok, koju još uvijek brane karlovački domobrani. Većina tamošnjih položaja je napuštena. Brigadir Delić u suradnji s brigadrom Pintarom i pristiglim pojačanjima iz 9. PBrig generala Trimmela nakon krvavih borbi uspijeva zaustaviti Ruse.⁴⁸ Oko toga položaja poginut će mnogo ruskih vojnika i naših "Zagrepčana", koji su ondje sahranjeni u zajedničkoj masovnoj grobnici. Bilo bi dobro istražiti tu lokaciju i dostojno ju obilježiti.

Računalo se da će se s pristiglim pojačanjima situacija znatno poboljšati. Ali oko podneva **7. lipnja** razvila se krvava borba na desnom krilu Grupe Benigni⁴⁹: ruski XI. korpus nastojao je proširiti svoj operativni proboj prema Dobrinivcima i dalje prema jugu. Nakon orkanske artiljerijske vatre Rusi su prodrli u hrabro branjene položaje 3. KD, ali ih u protunapadu uspijeva odbaciti 4. ulanska pukovnija "Kaiser"⁵⁰ i dijelovi zagrebačke 53. pp. Ruski korpus opet pokreće napad, osobito oko uzvisine Czarny Potok, gdje ih odbacuju hrabri pripadnici karlovačke 26. domobranske i 54. pješačke pukovnije iz Olomouca (Češka).⁵¹ Rusi će tijekom 8. lipnja nakratko prekinuti sve daljnje napade zbog velikih gubitaka, koji su iznosili oko 13 tisuća vojnika.⁵²

Tijekom **9. lipnja** Brusilov ubacuje svježe snage i bezuspješno pokušava proboj desnoga krila Grupe Benigni, osobito položaje 3. KD na uzvisinama istočno od Dobrinivaca. Tijekom noći **9./10. lipnja** vode se žestoke borbe na većini sektora naše 42. DomPD. Zagrepčani uspijevaju odbiti sve napade, međutim situacija je vrlo teška kod Siščana i Osječana oko Okne. General Benigni primoran je dovesti nova pojačanja na to područje, osobito oko sela Pohorilivka (Pohorloutz) i Gorošivci.⁵³ Tijekom **10. lipnja** onamo pristižu C. i kr. 44. pp iz Kaposvára (Ugarska) i dvije bojne zagrebačke 25. Dompp. Tu je zagrebačka satnija "Vrkljan" napadnuta jakom paljbom i pretrpjela velike gubitke. Natporučnik Vrkljan teško je ranjen i pada u rusko zarobljeništvo. Njegova daljnja sudbina nije poznata.⁵⁴

Nakon tih krvavih borbi kod Okne je bio ruski XXXXI. korpus, koji je bio do krajnosti iscrpljen i nije znatnije djelovao. Ali u trokutu Onut – Sinkow – rijeka Dnjestar pregrupirale su se tri ruske divizije⁵⁵ sa snažnom konjaničkom silom. Time su Rusi na širem području bojišta imali šest pješačkih i jednu konjaničku

⁴⁸ PAVIČIĆ, *Hrvatska vojna i ratna povijest*, 555.

⁴⁹ U njezinu su sastavu tada bile: 30. PD, 42. DomPD, glavnina 51. HonPD i dijelovi 5. PD, 202. HonPBrig i hrvatska 72. PBrig (16. pp Bjelovarčani i 53. pp Zagrepčani).

⁵⁰ Ukrajinci iz Lavova.

⁵¹ ÖULK IV, 425.

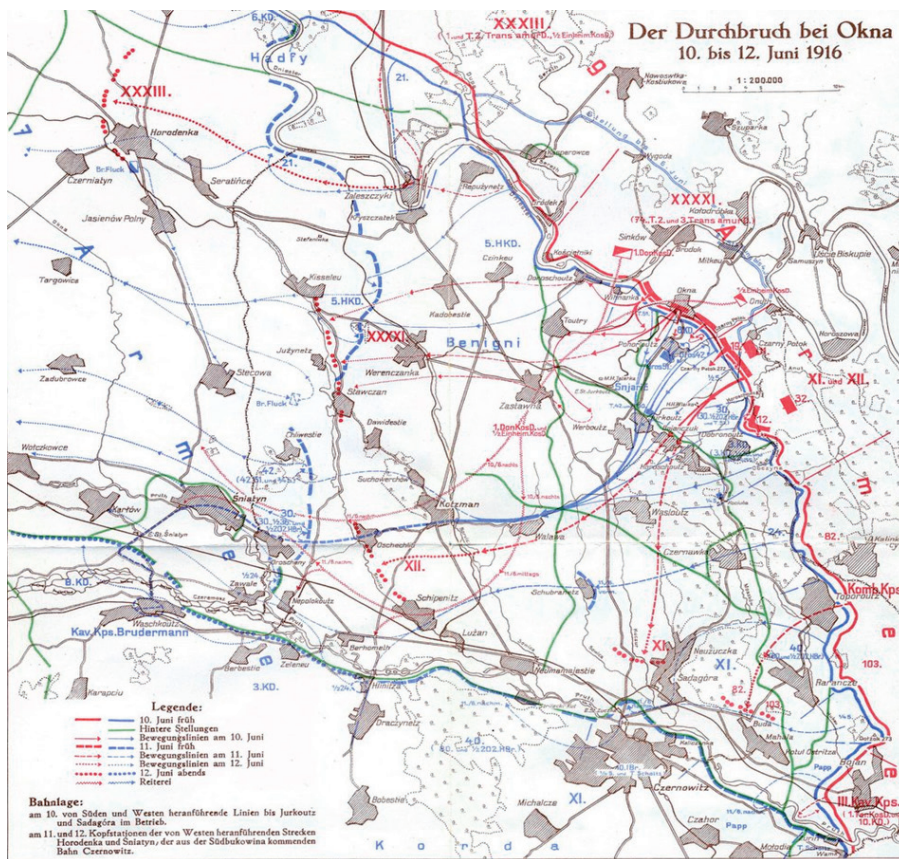
⁵² JEŘÁBEK, "Die Brussilowoffensive", 298; ÖULK IV, 425-426.

⁵³ PAVIČIĆ, *Hrvatska vojna i ratna povijest*, 557.

⁵⁴ *Isto*, 555-556.

⁵⁵ To su bile 74. i 32. PD te već poznata 3. transamurska divizija.

diviziju, a Benigni je raspolagao s četiri i pol pješačke i dvije konjaničke divizije koje su u proteklim borbama pretrpjele teške gubitke.⁵⁶ Zbog toga je general Benigni grupirao sve raspoložive pričuve na tom području, odustavši pritom od slanja ojačanja od 3000 vojnika zagrebačkom XIII. korpusu na rijeci Stripi, gdje je također bila vrlo kritična situacija. Naime, **6. – 10. lipnja** na sjevernom armijskom krilu ruska 7. armija generala Šerbačeva uspjela je probiti austro-njemačku obranu kod mjesta Jazlowiec. U borbama kod Bučaća sudjelovao je i zagrebački XIII. korpus s dijelom 36. PD, koja se uslijed velikih gubitaka morala povući 15-ak kilometara prema zapadu na potok Bariš (Barysc). U sastavu korpusa, odnosno njegove 36. PD, nalaze se osječka C. i kr. 78. pp, 1. i 2. eskadron 10. domobranske husarske pukovnije iz Varaždina te razne artiljerijske i druge tehničke snage znatnije popunjene Hrvatima.⁵⁷

Proboj kod Okne 10. – 12. lipnja 1916. (izvor: ÖULK IV, Prilog 21, dio)

⁵⁶ JEŘÁBEK, "Die Brussilowoffensive", 298.

⁵⁷ ÖULK IV, Prilog 2, 26-29.

U početnoj fazi borbi kod Okne obrana je uz stravične gubitke uspjela zaustaviti ruske napade i tako nakratko spriječiti njihov proboj prema Karpatima. Pregrupirane snage spremno su čekale daljnji razvoj situacije. Ali novi ruski napad bit će iznimno krvav i tragičan...

Proboj kod Okne (10. – 12. lipnja) i katastrofa austrougarske 7. armije

Nakon relativnoga zatišja u večernjim satima **9. lipnja** u stožer Grupe Benigni pristigla je informacija da se Rusi pripremaju za novi snažan napad, težišno kod Okne, i to na snage novoustrojene Grupe Šnjarić⁵⁸. Naime, zapovjednik 9. ruske armije general Lečicki, nakon pregrupiranja postojećih snaga i pristiglih znatnih ojačanja, planirao je **10. lipnja** početak novoga napada na čitavom bojištu između Dnjestra i šumovitoga područja južno od Dobrinivaca. Njegov XXXI. korpus, ojačan 2. transamurskom divizijom, trebao je izvesti proboj kroz Oknu prema selu Zastavna (Zastawna), a XII. korpus između sela Pohorilivka (Pohorloutz) i Dobrinivci prema selu Jurkivci (Jurkoutz). U pričuvi su bili XI. korpus i konjica iz 1. donske kozačke divizije, spremni za ulazak u borbe odmah nakon proboja prvoga napadnog vala i čišćenja prostora proboja od preživjelih protivničkih vojnika.⁵⁹

Pakao je mogao početi: oko 7:00 ruska artiljerija i pješništvo počeli su intenzivno djelovati po uzvisini Czarny Potok i oko Dobrinivaca te po lijevom krilu naše 42. domobranske divizije, težišno po položajima Osječana i Siščana. Tako je osječka 28. domobranska pukovnija primorana na povlačenje kod Okne, a ubrzo se povlači i 27. sisačka. Uslijed dugotrajnoga i snažnoga artiljerijskog djelovanja većina obrambenih jedinica pretrpjela je teške gubitke. Iza centra i desnoga krila Grupe Benigni u pričuvi se nalazilo šest svježih bojni iz 51. HonPD, koje su odmah ojačale snage Grupe Šnjarić kod Pohorilivke (Pohorloutza).

Oko 10:00 Rusi pokreću novi snažan napad iz Okne prema jugu na dolinu potoka Czarny Potok i na samu uzvisinu Czarny Potok, koje u početku hrabro brane Moravci 9. PBrig iz 5. PD. U dolini Czarny Potok na nekoliko mjesta ruske napadne kolone provaljuju u rovove naše 42. DomPD. Rusi probijaju središte 27. Dompp te se razvijaju po padinama s obje strane potoka uz stalno privlačenje novih ojačanja. Južno od trigonometra 272 – Czarny Potok borile su se bojna satnika Fejera i satnija natporučnika Bačića, kao i dijelovi III. bojne 25. pukovnije.⁶⁰

⁵⁸ Grupi Šnjarić sačinjavale su 9. PBrig te divizije: 42. domobranska, glavnina 51. Honvéd i 8. konjanička. *ÖULK IV*, 440.

⁵⁹ *Isto*, 441.

⁶⁰ *Isto*, 442; PAVIČIĆ, *Hrvatska vojna i ratna povijest*, 557-558.

Za nas je dragocjeno sjećanje Grge Turkalja, dočasnika karlovačke 26. Dompp, koji opisuje početak ruskoga napada:

“Rano u jutro počеше udarati ruski topovi. Upališe crnu zemlju oko naših postava. Gine se i gine, da se nemože gledati od grozote. Topovska vatra je trajala četiri sata. U pol pet sati Rusi naprave šturmu⁶¹. Mi ih dočekasmo žestokom vatrom, a kasnije na nož. (...) Ali silnog Rusa nije za to briga. Uvijek nagoni novu vojsku na juriš. Već je sve polje zatrpao sa mrtvim lješinama. Već nije lahko preko njih praviti juriš.

Tako jednako devet dana i devet noći juriš za jurišom. Mi smo već postali nejački. (...) Na 10. srpnja [točno je: lipnja, op. a.] udari sa neizbrojnom vojskom Brusilov. Probije našu frontu na trideset mjesta. Zarobi naše topništvo. (...) Zarobi cijelo municijsko skladište, bolnicu, magazine, a ma sve što smo imali.

I ako sam bio samo narednik, to sam vidio, da smo potučeni, i to strahovito potučeni. Kad je ruska vojska provalila našu frontu, Rusi su naprijed gmizali kao mravi. Ko da ih prebroji! Mi koji smo ostali na životu, nismo dobili od našeg zapovjedništva nikakvu zapovijed, jer su nam sve telefonske žice isprekidane bile od topničke vatre, pak ništa nismo doznali. Ja sam imao malo vojnika, pa odlučih, da treba bježati natrag preko polja Komorivke. I uzmicah sa mojim cugom⁶² desno od sela Jurkovca. Imam sa sobom trideset i dva vojnika. Ne znam dobro pravac uzmicanja. Još se borba vodila i lijevo i desno i straga i sprijeda. Ni vrag ne bi pogodio gdje je veći pakao. Nalazim se između četiri vatre, ali svejedno odlučim uzmicati prema zapadu. Stignem sretno na križanje više Jurkovca i tu se ukopamo uzduž ceste...”⁶³

Slična su sjećanja Viktora Kralja, pričuvnoga časnika zagrebačke 53. pp, na prvi tjedan Brusilovljeve ofenzive:

“Čudnovato li djeluje strah od smrti na čovjeka. Taj najveći gotovo apsolutni strah radi gubitka života čini vrlo različite dojmove na pojedinca. Učinci, koje si mogao promatrati kod tih ljudi, bili su tako različiti, te nitko ne bi mogao vjerovati, da su dolazili svi bez razlike od istoga uzroka – od straha, silnoga straha. Jedni bijahu rumeni, neprirodno rumeni, drugi naprotiv blijedi, upravo bez kapi krvi u licu; neki se vladahu mirno, kao da se ništa nije dogodilo, pušeći cigaretu, neki trčahu ovamo onamo po jarku živahno gestikulirajući; jedni nakriviše lice kao da će zaplakati, drugi opet, među kojima se osobito jedan isticao, smijahu se tako neprirodnim smijehom, te ti se činilo, kao da su šenuli pameću. Ali svi bez riječi (...) Svi se dani i sve noći stopiše tako reći u jedan užasni beskrajni dan. O spavanju ili počinku nije bilo ni govora.”⁶⁴

Nakon artiljerijske pripreme krenuo je novi napad ruskoga pješništva prema lijevom rubu Šnjarićeva bojišta, koji je u početku uspješno zaustavljen. Šnjarić ubacuje pričuve kod Pohorilivke da bi spriječio da središte 42. divizije

⁶¹ Napad.

⁶² Snage jačine jednoga pješačkog voda.

⁶³ TURKALJ, *1609 dana na fronti*, 212.

⁶⁴ KRALJ, *Ratni dojmovi*, 32-33.

doživi slom. No snažni ruski udari doveli su do kolapsa snaga kod Wihnanke, a 8. KD istovremeno je izgubila vrlo važne položaje zapadno od Okne. Bitka se ponovno rasplamsala na uzvisinama oko Pohorilivke, gdje Rusi oko podneva napadaju dijelove 42. DomPD i dijelove 51. HonPD. Ubacuju se sve raspoložive pričuve iz Jurkivaca, među kojima je i IV. bojna karlovačke 26. domobranske pukovnije, 54. pp "Hanake" iz 9. PBrig generala Trimmela te dijelovi 30. PD generala Moritza Jessera. Te snage kreću u protunapad da bi spasile položaje brigadira Delića i Pintara, ali bez većega uspjeha. Ulaskom Rusa u Pohorilivku nastupa kritična situacija. Zbog pretrpljenih velikih gubitaka 42. domobranska divizija mora se povući. Posebno je kritično kod karlovačke 26. domobranske pukovnije nakon povlačenja sisačke 27. pukovnije s uzvisine tt 262 – Czarny Potok, čime su ostali otkriveni bokovi Karlovčana. Rusi obuhvatom okružuju i zarobljavaju većinu tih snaga, među kojima su se osim 26. Dompp našli i dijelovi zagrebačke 25. i 54. pp iz Olomouca. Preostale snage povlače se prema selu Bojančuk (Bojanczuk) i nadalje prema selu Valjava (Walawa). U selu Toutry (sjeverno od Zastavne) ranjenici se ukrcavaju u raspoloživa prijevozna sredstva i pod nadzorom brigadira dr. Jambrišaka povlače prema zapadu.⁶⁵

Gubitak uzvisina kod Pohorilivke prisiljava na povlačenje 9. PBrig kao i hrabre branitelje uzvisine Czarny Potok. Tu i tamo još neke izolirane snage djeluju na vlastitu inicijativu, ali i njih ruska konjica ubrzo uništava. Šnjarić dobiva zapovijed za povlačenje dijela snaga na nove položaje sjeverno od Jurkivaca. Rusi su kroz otvorenu prazninu između sela Pohorilivke i Horošivci mogli ubaciti svježe snage prema Zastavni, a zatim nastaviti proboj prema selu Kicmanju (Kotzmannu) i vrlo brzo izbiti na crtu Valjava – Kadobestie prije nego što onamo stignu snage Grupe Benigni.⁶⁶

Oko podneva su jake ruske konjaničke snage počele djelovati u dolini istočno od Okne. Između 12:00 i 13:00 snage približno jedne pješačke divizije približavale su se Pohorilivki. No oni su ondje iz neznanoga razloga zastali i nisu iskoristili pruženu šansu da odsijeku snage u povlačenju. Rusko pješaštvo prešlo je crtu Zastavna – Jurkivci tek nakon 17:00, a nakon toga su krenuli u bočni napad na ostatke naše 42. DomPD kod Jurkivaca, koji su se povlačili u beskrajnim kolonama pješaštva i opskrbnih vlakova prema selu Verbivci (Werboutz). Među njima su i naši vojnici iz 72. PBrig. Bjelovarčani će u početku djelovati na rubu šume zapadno od Dobrinivaca, a nakon započetoga povlačenja pukovnija prolazi pokraj sela Gorošivci prema Snjatinu (Sniatinu), u koji stiže tijekom **11. lipnja**. Tada nemaju znatnijih gubitaka.⁶⁷

U podne je zapovjedništvo austrougarske 7. armije izviješteno o katastrofalnom ishodu borbi kod Okne. Pflanzler-Baltinu bilo je jasno da je ta faza bitke bespovratno izgubljena. Odlučio je svoje snage povući prema jugu, težišno na rijeku Prut. Sagledavajući vrlo složeno stanje, AOK zapovijeda Pflanzler-Baltinu da glavno težište obrane njegove armije bude na crti Stanislav – Kolomija,

⁶⁵ PAVIČIĆ, *Hrvatska vojna i ratna povijest*, 557; ÖULK IV, 442.

⁶⁶ ÖULK IV, 443.

⁶⁷ *Ratni dnevnik*, 137.

a da za zaštitu Bukovine osigura manje snage.⁶⁸ Kada je ta zapovijed stigla u zapovjedništvo Grupe Benigni, izazvala je zaprepaštenje. Rusi su već odavno ušli u Dorošivce i Pohorilivku. Nestalo je bilo kakve zapovjedne subordina-cije, a važna željeznička postaja u Zastavni bila je na udaru ruske artiljerije. Zapovjednik 7. armije izdao je zapovijed o daljnjem povlačenju grupa Korda, Benigni i Hadfy. Grupa Benigni u početku će se povući na uređene položaje između sela Valjava i Kadobestie.⁶⁹

Benigni traži da vojna policija blokira sve ceste koje vode iz područja borbi prema jugu, odnosno na rijeku Prut, da bi preusmjerili povlačenje snaga kroz Valjavu prema Kicmanju. Istovremeno je pukovnik Szeifert okupio ispred Jurkivaca ostatke naše 42. DomPD, koji su se sastojali od samo tri do četiri bojne. Rusi su već duboko prodrli iza njegova lijevoga krila, pa su se te snage morale nastaviti povlačiti u vrlo teškim uvjetima. Stoga je general Benigni odmah odlučio da pod zaštitom skupina koje su se još uvijek borile kod Jurkivaca povuče sve svoje snage istočno od Snjatina (Sniatyna) na crtu Ošihlibi (Oschechlib) – Stavčani (Stawczan).⁷⁰

Situacija se posebno usložnjava predvečer, kada se na brežuljcima jugoi-stočno od Zastavne pojavljuju ruski mješoviti odredi, i to neposredno uz cestu kojom su se povlačile austrougarske snage. U tom kritičnom trenutku inženjerci (saperi) suprotstavljaju se Rusima i uspijevaju ih zaustaviti i prisiliti na povlačenje. Slične scene događaju se i kod Kicmanja.

U 5:30 **11. lipnja** zapovjedbno je generalu Benigniju da s Grupom Hadfy uspostavi crtu obrane na sjevernom dijelu bojišta na potezu Luzan – Chliwestie – Zaleszczyki te pripremi drugu crtu obrane između naselja Wolczkowce i Niezwiska. Uza sve poteškoće opskrbni vlakovi i većina vojnika uspjeli su proći kroz Kicmanj i izbjeći veće gubitke. Do krajnosti oslabljene snage mogle su zauzeti samo crtu između sela Chliwestie i Oroscheny, a za zatvaranje otvora između 42. DomPD i 5. HKD ubačena je konjanička brigada generala Flucka prema Stavčani. Tako je uz velike poteškoće uspostavljeno novo bojište između Pruta i Dnjestra.

U popodnevnim satima istoga dana general Pflanzer-Baltin dolazi u posjet Grupi Benigni u Snjatin, u vrijeme kada je započela borba na ulazu u sam grad. Ruska konjica napada 30. PD i hrvatsku 72. PBrig iz 36. PD⁷¹. Istrošene snage bile su nesposobne za bilo kakvu daljnju borbu i general Benigni zamolio je Pflanzer-Baltina za dopuštenje nastavka povlačenja njegove skupine i Grupe Hadfy na drugu crtu obrane Wolczkowce – Niezwiska ispred Kolomije. Taj mu je zahtjev na kraju odobren.⁷²

⁶⁸ JEŘÁBEK, "Die Brussilowoffensive", 309.

⁶⁹ ÖULK IV, 443.

⁷⁰ *Isto*, 444.

⁷¹ *Isto*, 443-444.

⁷² *Isto*, 447.

Trinaesti korpus ulazi u sastav njemačke Južne armije

U večernjim satima **11. lipnja** general Pflanzler-Baltin izvijestio je AOK da njegove snage nisu u stanju zaustaviti ruski napad i stoga predlaže da se Grupa Benigni povuče prema Kolomiji, a Grupa Hadfy prema Otiniji i Tismenici. Tako bi rijeka Černjava (Czerniawa) postala otporna crta za sprečavanje ruskoga prodora na južnom dijelu bojišta. U slučaju nemogućnosti zadržavanja te obrane, predlaže povlačenje južnoga krila njemačke Južne armije, u čijem je sastavu zagrebački XIII. korpus, prema Stanislavu da bi se spriječio obuhvat te armije s juga. Pflanzler-Baltin na kraju je zaključio: "Trenutačno ne postoji apsolutno nikakva mogućnost zaustavljanja napada. Svaki daljnji otpor doveo bi do potpunoga uništenja Grupe Benigni."⁷³

Nakon povlačenja preraspodjeljuju se snage između Pflanzler-Baltina i njemačkoga generala Bothmera, zapovjednika njemačke Južne armije. Naime, veliki Dnjestar postao je ograničavajući faktor u vođenju i zapovijedanju krajnjim lijevim krilom austrougarske 7. armije, pa su sve austrougarske snage sjeverno od Dnjestra ušle u sastav njemačke Južne armije, a među njima i zagrebački XIII. korpus.

Tijekom noći **11./12. lipnja** grupe Benigni i Hadfy uspjele su se odvojiti od Rusa i do podneva idućega dana doseći obrambeni sektor između sela Wolczkowce na rijeci Prut i Slobodka Polna. Grupa Benigni bila je opterećena vrlo velikim gubicima: 24. PD, koja je uoči ruskoga napada imala 16 tisuća ljudi, spala je na samo 3500 vojnika. I ostale snage znatno su desetkovane. Tijekom povlačenja brojni iscrpljeni i ranjeni vojnici ostavljeni su bez ikakve zaštite, pa su tisuće njih pali u rusko zarobljeništvo. Artiljerijske postrojbe ostale su bez streljiva i nisu mogle štiti snage u povlačenju. Putovi prema Kolomiji bili su zakrčeni kaotičnom masom ljudstva, tehnike i opskrbenih vlakova.

Takvo stanje odgovaralo je ruskoj oružanoj sili: snažna konjica lako je prodirala u nebranjene prostore, čime su im otvoreni putovi prema vrlo važnim gradovima Kolomiji i Stanislavu. Pflanzler-Baltin želio je svoju "uništenu armiju" što prije dovesti na sigurne položaje i zaštititi ju od propasti. Stoga je razmatrao mogućnost da se grupe Benigni i Hadfy povuku u planine kod Berezova (Berezow) i Deljatina i da ih ondje ojača zagrebački XIII. korpus iz sastava njemačke Južne armije. No i njemačka Južna armija bila je u intenzivnim borbama i nije bilo moguće izdvojiti čitav korpus iz njezina sastava.⁷⁴

Strategijska razmišljanja zaraćenih strana o nastavku operacija

Tijekom **12. lipnja** general Brusilov zapovijeda svojim armijama – težišno 9. armiji generala Lečickog – da krenu s rijeke Prut prema zapadu i odbace austrougarske snage na Karpate. Prvi napadni val na južnom krilu trebao je

⁷³ JERÁBEK, "Die Brussilowoffensive", 332; ÖULK IV, 455-456.

⁷⁴ ÖULK IV, 449.

prodrijeti do crte Stanislav – Kolomija – Kutí (Kuty), a iza njih bi kao strategijska pričuva nastupali XXXIII. i XXXXI. korpus, koji bi izveli operativni proboj na zapad između Dnjestra i Pruta.

U međuvremenu je njemački načelnik glavnoga stožera general Erich von Falkenhayn ponudio AOK-u da njemačka 105. PD dođe iz Makedonije na to područje da bi ojačala 7. armiju, uz uvjet da dođe do promjena u njezinu sustavu zapovijedanja. U početku se general Franz Conrad von Hötzendorf suprotstavio tom prijedlogu, ali je ipak u nastavku pregovora nevoljko prihvatio jači njemački utjecaj na armijsko zapovijedanje. Tako je njemački general (GM) Johannes (Hans) von Seeckt ušao u uže zapovjedništvo 7. armije i postao prvim armijskim operativcem u funkciji načelnika stožera.⁷⁵

Nakon suglasnosti AOK-a, snage 7. armije do dolaska ojačanja iz Makedonije i Južnoga Tirola trebale su ostati u obrani i spriječiti dublji ruski prodor između Dnjestra i Pruta. General Pflanzer-Baltin zapovijeda dijelu snaga Grupe Benigni da se tijekom noći **12./13. lipnja** povuku na područje jugozapadno od Kolomije, a Grupa Hadfy prema Otiniji i Tismenici. Ako bi Rusi i dalje napredovali, desno krilo njemačke Južne armije povuklo bi se prema gradu Mariampolu, a glavnina zagrebačkoga XIII. korpusa zauzela bi uzvisine sjeveroistočno od Stanislava.

U večernjim satima **12. lipnja** izdaju se pripreme zapovijedi o mogućem povlačenju grupa Benigni i Hadfy na šire područje Berezova i Nadvirne, jer te skupine nisu imale dovoljno snaga da uspješno drže 34 kilometra dodijeljenoga sektora obrane. Stoga je trebalo prebaciti glavninu zagrebačkoga XIII. korpusa s područja zapadno od Bučača (zona odgovornosti njemačke Južne armije) u šire područje Nadvirne i tako zaštititi vrlo važne poprečne komunikacije važne za prebacivanje snaga uzduž podnožja planinskoga lanca Karpata. Zbog kritične situacije tijekom noći **12./13. lipnja** AOK upućuje dvije nove divizije u zonu odgovornosti 7. armije: njemačku 105. PD iz Makedonije i C. i kr. 48. PD iz Južnoga Tirola. To je Pflanzer-Baltinu davalo slabu nadu da zaustavi Ruse. Naime, generali Siegmund von Benigni i Emmerich Hadfy von Livno imali su na raspolaganju samo 28 tisuća vojnika, a Rusi su na tom pravcu mogli uporabiti tri korpusa. Stoga je Pflanzer-Baltin nastojao izbjeći izravne borbe dok ne stignu najavljena pojačanja, koja su se očekivala tek oko 19. lipnja.⁷⁶

Grupe Hadfy i Benigni nalazile su se na položajima između sela Wolczkowce i Niezwiska ispred Kolomije. U jutarnjim satima **13. lipnja** Rusi napadaju Benignijevo južno krilo sjeverno od Wolczkowca, koje se uspjelo obraniti. General Hadfy morao je zbog velikih gubitaka povući svoje snage iza crte Slobodka Polna – Soroki i na uzvisine istočno od područja Czortowiec – Niezwiska. Ruska ih je konjica polako slijedila. Bilo je očito da u područje Horodenke iza ruske konjice nastupaju jedna do dvije pješачke divizije. Na temelju te prosudbe Hadfy je očekivao da će ga napasti znatno jače snage koje neće uspjati zadržati.

⁷⁵ Isto, 450.

⁷⁶ Isto.

Nakon povlačenja naše 72. PBrig prema Waschloutzu, okupljena je bjelovarska 16. pp, od čijih je ostataka ustrojena bojna od samo 600 vojnika. Te će snage zajedno s dijelovima zagrebačke 53. pp krenuti u povlačenje prema selu Chomiakowka.⁷⁷ Tijekom noći **13./14. lipnja** Pflanzler-Baltin odlučuje povući grupe Benigni i Hadfy još 10 kilometara dalje prema zapadu na pripremljene položaje na potocima Černjava i Okno.

Istovremeno je tijekom **16. – 18. lipnja** na južnom armijskom krilu izgubljen vrlo važan grad i mostobran Černjivci, što će primorati tamošnje snage na povlačenje iza rijeke Seret.⁷⁸

Sagledavajući novonastalo stanje, načelnik njemačkoga glavnog stožera general Falkenhayn predložio je drukčiju uporabu novopristigle njemačke 105. PD na širem području Stanislava. Prema njegovoj prosudbi, grupe Benigni i Hadfy nisu imale dovoljno resursa kojima bi mogle zaustaviti Ruse. Razmatrao je mogućnost napada njemačke Južne armije, čime bi se rasteretio snažan ruski pritisak na Pflanzler-Baltinovo lijevo krilo. Stoga je **14. lipnja** predložio austrijskom kolegi Conradu von Hötzendorfu da se njemačka 105. PD i C. i kr. 48. PD⁷⁹ preusmjere na selo Podhajci u zoni odgovornosti njemačke Južne armije. Na taj prijedlog Conrad je izrazio sumnju da će te dvije divizije uspjeti pomoći njemačkoj Južnoj armiji. Naime, u to vrijeme austro-njemačka vrhovna zapovjedništva pripremaju vrlo važan Linsingenov protunapad u Volinju, stoga je trebalo brzo reagirati na vrlo teško stanje 7. armije.⁸⁰ Ipak, tijekom **16. lipnja** zapovjednik njemačke Južne armije najavio je napad zajedno s pojačanjima, a 7. armija trebala je čvrsto držati obranu. Izgledi za uspjeh toga plana bili su vrlo sumorni.⁸¹

Njemački general Johannes von Seeckt, novoimenovani načelnik stožera Pflanzler-Baltinove armije, tih je dana pisao generalu Conradu:

“Ako nije moguće poslati dvije divizije (njemačku 105. i C. i kr. 48. PD), moramo što prije primiti tešku artiljeriju. U obrambenim aktivnostima naše pješništvo može ojačati samo poboljšana artiljerijska potpora. Osjećaj da smo suočeni s nadmoćnim protivnikom ovdje je raširen i depresivno utječe na naše vojnike. Bojim se da će zadaća vojske – da pokrije područje između Pruta i Dnjestra s glavnim snagama i čuvanje Bukovine s pomoćnim snagama – dovesti do sloma našega centra.”⁸²

Nažalost, nadolazeći događaji pokazat će da je general Seeckt imao pravo. Postojala je opravdana bojazan da će Rumunjska konačno ući u rat na strani

⁷⁷ *Ratni dnevnik*, 138.

⁷⁸ *ÖULK IV*, 459-505; TOMAC, *Prvi svetski rat*, 369.

⁷⁹ Zbog austro-njemačkoga protuudara kod Lucka na sjeveru ta će divizija biti prebačena na sjever kod Stojanova. U nju će poslije ući 79. pp iz Otočca i krenuti na Sočansko bojište u borbe s Italijom.

⁸⁰ JERÁBEK, “Die Brussilowoffensive”, 340.

⁸¹ *ÖULK IV*, 497.

⁸² *Isto*, 506.

Antante i upasti u Transilvaniju te tako ovo bojište opteretiti s novih pola milijuna vojnika na neprijateljskoj strani. Nastupa velika zabrinutost.⁸³

Do **16. lipnja** 7. armija imala je ukupne gubitke veće od polovine početnoga sastava, a mnoge njezine sastavnice bile su gotovo potpuno uništene. Izgubila je oko 82 tisuće pripadnika.⁸⁴ Brojni su hrvatski vojnici poginuli ili zarobljeni na tom krvavom putu. Hrvatska 72. PBrig u to je vrijeme raspolagala sa samo 2100 vojnika, a 42. DomPD (uključujući pridodane dijelove 5. PD i 51. HonPD) sa samo 5200 vojnika.⁸⁵ U međuvremenu je 7. armija znatno popunjena novim, ali neiskusnim vojnicima, čime je dosegla brojčanu veličinu od 80 tisuća vojnika. Njezin protivnik – ruska 9. armija – imao je oko 160 tisuća ljudi.⁸⁶

Od **16. do 28. lipnja** težište borbi prebačeno je na desno krilo i centar C. i kr. 7. armije južno od rijeke Prut, odnosno u zoni odgovornosti Grupe Korda. Tu je ruska 9. armija uspjela potisnuti austro-njemačke snage 50-ak kilometara duboko u karpatsko gorje. U to vrijeme Šnjarićeva skupina nema većih djelovanja, a dio snaga izmješten je na područje ruskoga prodora južno od grada Kolomije.

Bitka za Kolomiju (28. lipnja – 7. srpnja) i teški gubici hrvatskih domobrana

Na sjevernom dijelu bojišta došlo je do austro-njemačkoga protuudara prema Lucku, zbog čega su Rusi primorani znatno reducirati svoja napadna djelovanja u Bukovini, osim glavnih pravaca napada prema strateški važnim gradovima. General Lečicki dobiva zapovijed da glavninom svojih snaga krene prema Haliču (Halicz) i Stanislavu (ukr.: Ivano Frankivsk), jer je Stavka smatrala da bi udar južno od Dnjestra mogao pomoći ruskoj 7. armiji generala Šerbačeva, koju je njemačka Južna armija zaustavila kod Bučača. Snažni ruski napadi na tom pravcu započeli su tijekom jutra **28. lipnja** na prostoru između rijeka Čeremoš (Czeremosz) i Dnjestar. U obranu toga prostora na brdima istočno od sela Obertin (Obertyn) uključeni su i ostaci naših domobrana iz 42. DomPD, a ostali dio Grupe Šnjarić vodi teške bojeve na potoku Černjava, gdje trpi velike gubitke kod sela Kulačkivci (Kulaczkowce). Podmaršal Šnjarić ubacuje pričuve, bjelovarsku 16. pp, koja se nakon krvavih borbi i uz teške gubitke mora povući. Najveći dio gubitaka izazvala je vlastita topnička vatra tijekom njihova povlačenja prema selu Podhayczykia. Pukovnija je imala 20 poginulih, 165 ranjenih, šest zarobljenih i 60 nestalih.⁸⁷ Šnjarićeve snage povlače se iza

⁸³ *Isto*, 464.

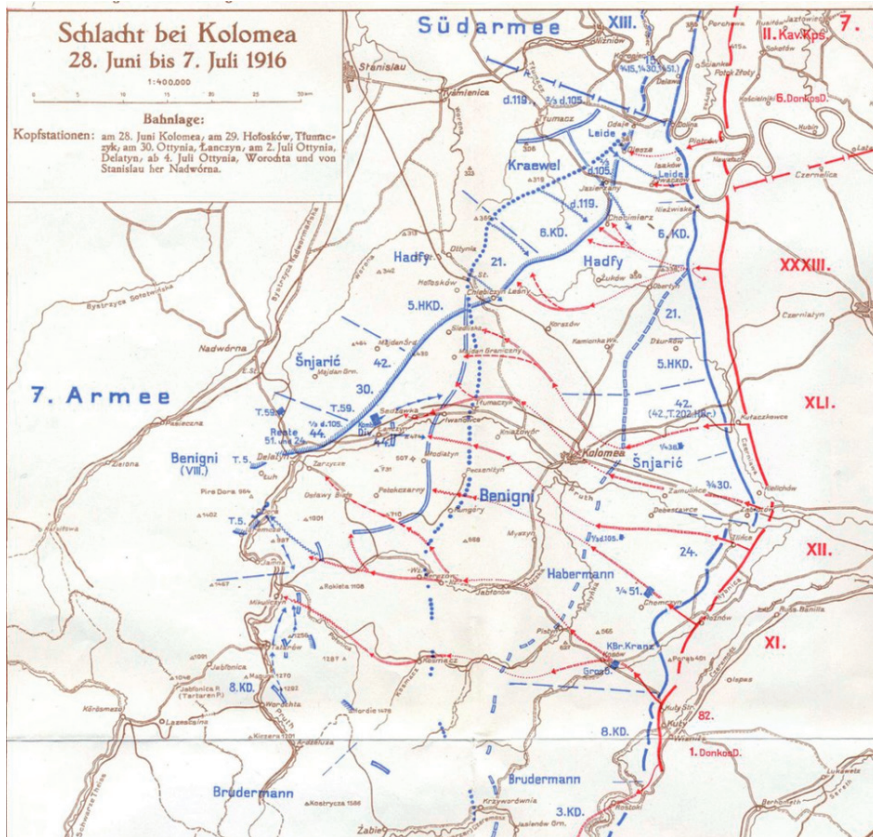
⁸⁴ DOWLING, *The Brusilov Offensive*, 168; STONE, *The Eastern Front*, 253-254.

⁸⁵ *ÖULK IV*, 449.

⁸⁶ *Isto*, 506.

⁸⁷ *Isto*, 559-560; *Ratni dnevnik*, 141-142.

potoka Pistynka i na mostobran kod Kolomije. U popodnevnim satima **30. lipnja** grupe Šnjarić i Hadfy pripremile su novu crtu obrane na uzvisinama kod Otinije i južno od sela Tlumaczyk.⁸⁸ Koliko su bili intenzivni ruski napadi prema Kolomiji najbolje govori podatak da su u posljednja dva dana ukupni gubici grupa Šnjarić, Habermann i Hadfy te 8. KD iz Korpusa Brudermann iznosili gotovo 40 tisuća vojnika.⁸⁹

Operativni tjeke bitke kod Kolomije, 28. lipnja – 7. srpnja 1916. (izvor: ÖULK IV, Prilog 24, dio)

Rusi pokreću nove napade uz rijeku Prut kod Tlumaczyka tijekom **1. srpnja**, gdje opet probijaju obranu Šnjarićeve 30. PD. Zbog toga se u večernjim satima Šnjarićeve vojska u cijelosti povlači prema Deljatinu. Tijekom **4. – 10. srpnja** nastavlja se novi ruski napadi, a za naše istraživanje važna je druga faza bitke za Kolomiju (4. – 6. srpnja), u kojoj sudjeluju i snage Grupe Šnjarić. U Šnjarićevu sektoru Rusi izbijaju na uzvisine istočno od sela Bili Oslavi

⁸⁸ ÖULK IV, 561.

⁸⁹ Isto, 560.

(Oslawy Białe). Zapovjednik armije general Pflanzer-Baltin onamo upućuje dijelove novopristigle 59. PD, koja ne uspijeva zaustaviti Ruse. Zbog velikih gubitaka i nedostatka resursa za popunu, Grupa Benigni se raspala i dijelom je preimenovana u izvorni VIII. korpus, a Šnjarićeve snage ulaze u sastav Grupe Hadfy. Šnjarićeva skupina sastojala se od hrvatske 42. DomPD, 72. PBrig iz 36. PD⁹⁰ te 30. PD.⁹¹

U popodnevnim satima **5. srpnja** domobrani bezuspješno pokušavaju zaustaviti ruski napad kod sela Majdan Graniczny. Nakon toga neuspjeha Šnjarićeve snage povlače se na novu crtu obrane Bili Oslavi – Lančin (Lanczyn) i na uzvisine istočno od sela Majdan Srd. (kota 430). Uskoro je i ta je crta probijena, pa se Šnjarićeve snage povlače prema Nadvirni. Pflanzer-Baltin želio je po svaku cijenu zadržati Deljatin i Nadvirnu zbog vrlo važnih prometnica koje tuda prolaze.⁹²

Zapovjednik Grupe armija nadvojvoda Karlo Franjo Josip⁹³ izvijestio je **7. srpnja** AOK da je situacija kod 7. armije vrlo kritična. Zbog toga se reorganiziraju preostale snage, pri čemu se Šnjarićeva skupina našla pod izravnim zapovijedanjem zapovjednika 7. armije.⁹⁴ U tom trenutku imala je samo 8300 vojnika i 74 artiljerijske cijevi. Nadvojvoda je smatrao da je potrebno povući dio tih snaga s prednje crte da bi se oporavile za iduće borbe.⁹⁵ Prema ruskim izvorima, u bitci za Kolomiju snage generala Lečickog zarobile su više od 80 tisuća vojnika, 84 artiljerijska oruđa, 272 puškostrojnice i 33 minobacača.⁹⁶ Većina divizija spala je na snage jedne slabe pukovnije. U lipanjskim borbama i Rusi su imali teške gubitke: Brusilovljev Jugozapadni front izgubio je oko 300 tisuća vojnika, a u nastavku borbi u prvom tjednu srpnja ti su se gubici popeli na gotovo pola milijuna ljudi, uključujući i 5000 časnika. Deveta armija generala Lečickog izgubila je 70 tisuća ljudi samo u borbama kod Kolomije.⁹⁷ Zbog pretrpljenih gubitaka i nedovoljne opskrbe streljivom Lečicki je morao svojim iscrpljenim snagama dati dugo očekivani odmor.⁹⁸ Odlučio je nastaviti rat samo u podnožju Karpata, gdje **10. srpnja** počinju borbe kod Deljatina. Tu su se Rusi htjeli probiti iz doline Pruta prema važnoj uzvisini Dora (tt 964) južno od Nadvirne.⁹⁹

⁹⁰ Zapovjednik brigadir (*Oberst*) Budiner, sastava: zagrebačka 53. i bjelovarska 16. pp.

⁹¹ *ÖULK IV*, 567.

⁹² *Isto*, 597-599.

⁹³ Krajem srpnja pregrupirane su goleme snage na Istočnom bojištu. Ustrojeni su njemački i austrougarski Istočni front (*Ostfront*). U sastav austrougarskoga Istočnog fronta – ukupnoga sastava 62 pješačke divizije i 14,5 konjaničkih divizija – ušle su dvije grupe armija: Linsingen i nadvojvode Karla (Franje Josipa), te samostalna austrougarska 2. armija. U sastav Grupe armija nadvojvode Karla ušle su njemačka Južna armija i austrougarska 3. i 7. armija. *Isto*, Prilog 27.

⁹⁴ *Isto*, 607.

⁹⁵ *Isto*, 604.

⁹⁶ *Isto*.

⁹⁷ *Isto*, 568.

⁹⁸ STONE, *The Eastern Front*, 260; DOWLING, *The Brusilov Offensive*, 111.

⁹⁹ *ÖULK IV*, 599 i Prilog 24; STONE, *The Eastern Front*, 261; DOWLING, *The Brusilov Offensive*, 116.

Bez obzira na vrlo loše stanje svojih resursa, obje su se strane pripremale za golemu i možda odlučujuću bitku.¹⁰⁰

Dolazak austrougarske 3. armije iz Južnoga Tirola na područje između Dnjestra i Pruta

Nadvojvoda Karlo predložio je AOK-u tijekom **9. srpnja** da bi obrana Karpata trebala biti jedini zadatak Pflanzler-Baltinove armije, a zonu između Pruta i Dnjestra trebalo bi dati nekoj novoj armiji. Vrhovno zapovjedništvo odobrilo je taj prijedlog i **11. srpnja** pozvan je general (GO) Hermann Kövess von Kövessháza sa svojom 3. armijom iz Južnoga Tirola dođe u Galiciju¹⁰¹. Zbog trenutačnoga zastoja ruskih operacija to je bila dobra prilika da se u relativnom miru razmjesti na nove položaje. Nakon dolaska svih snaga iz Južnoga Tirola general Kövess reorganizira i pregrupira snage za odlučujuće borbe. Važno je napomenuti da u to vrijeme zapovjedništvo nad zagrebačkim XIII. korpusom preuzima Hrvat, podmaršal (FML) Maksimilijan pl. Čičerić (Chicherich)¹⁰².

General Maksimilijan Čičerić
(izvor: Wikipedia)

U bitci kod Monasterzyske (**4. – 13. srpnja**) XIII. korpus povlači se oko 10 kilometara prema zapadu, pretrpjevši usput nove velike gubitke.¹⁰³ Snage njemačke Južne armije bile su tijekom **21. srpnja** izložene snažnoj artiljerijskoj paljbi i ruskim izviđanjima, osobito prema potoku Koropec. Rusi su grupirali jake snage nasuprot centru Južne armije, osobito nasuprot selu Monasterzyska, u čijoj se neposrednoj blizini nalazi zagrebački XIII. korpus. To je bio uvod u novu krvavu bitku za Stanislav i kraj povlačenja austrougarskih snaga...

¹⁰⁰ DOWLING, *The Brusilov Offensive*, 116; ÖULK IV, 596-608; JEŘÁBEK, "Die Brussilowoffensive", 381-383; HERWIG, *First World War*, 158.

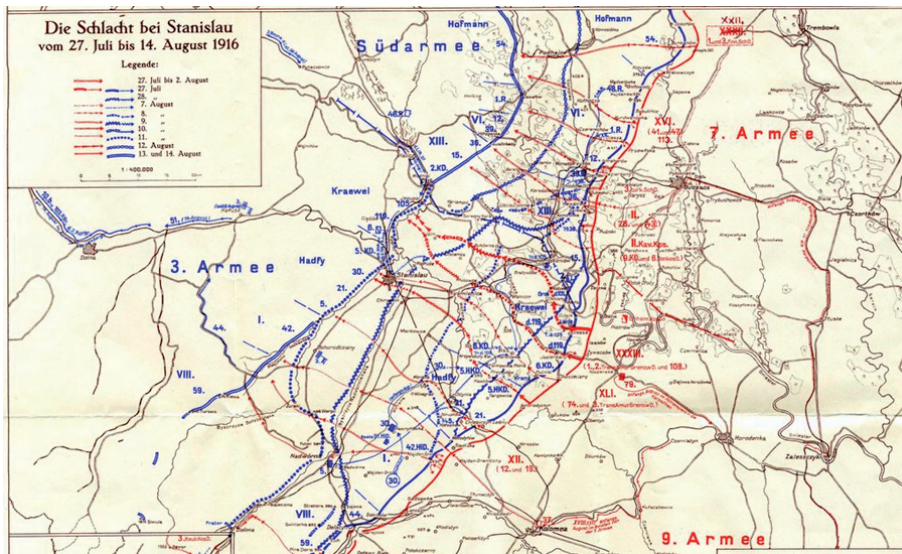
¹⁰¹ ÖULK IV, 641.

¹⁰² Maximilian Csiscerics von Bacsány (Maksimilijan pl. Čičerić od Bacsány; Arad, Rumunjska, 3. ožujka 1865. – Zagreb, 8. studenoga 1948.) potječe iz hrvatske časničke obitelji. O njemu više u: *Dnevnici austro-ugarskog generala Maksimilijana Čičerića*.

¹⁰³ ÖULK IV, 594.

Bitka za Stanislav (27. srpnja – 14. kolovoza) i kraj krvavoga povlačenja

Bitka za Stanislav (ukr.: Ivano Frankivsk) bila je završna faza povlačenja južnoga krila Centralnih sila. Zbog udaljavanja od logističkih baza i bez kvalitetnih prometnica ruska snaga znatno slabi. Time će prestati višemjesečne susretne borbe s iznimno velikim obostranim gubicima. Austro-njemačke snage konačno će se popuniti, oporaviti i biti spremne za stabilizaciju bojišta. Ovdje ćemo težišno opisati vojna djelovanja u zoni odgovornosti C. i kr. 3. armije, u čijem je sastavu većina hrvatskih postrojbi.¹⁰⁴

Operativne faze bitke za Stanislav između 27. srpnja i 14. kolovoza i završetak povlačenja austro-njemačkih snaga u zadnjoj fazi bitke. U ovoj fazi hrvatska 42. DomPD ulazi u sastav I. korpusa 3. armije, koja je ovamo pristigla iz Južnoga Tirola (izvor: ÖULK V, Prilog 5, dio).

Radi rasterećenja ruskih snaga koje su napadale Kovel na centralnom dijelu Istočnoga bojišta, ruski general Saharov sa svojom 11. armijom **25. srpnja** kreće preko Brodyja prema glavnom gradu Galicije Lavovu (Lemberg).¹⁰⁵ Na južnom dijelu bojišta general Šerbačev trebao je zajedno s dijelom snaga generala Lečickog izvesti proboj s ukupno šest divizija na širokom prostoru između potoka Koropec i rijeke Stripe koji su branile snage njemačke Južne armije, u

¹⁰⁴ Krajem srpnja u sastavu 42. DomPD I. korpusa 3. armije nalazi se 72. PBrig sa 16. bjelovarskom i 53. zagrebačkom pp, a ostaci svih četiriju domobranskih pješačkih pukovnija u sastavu su 83. DomPBrig, Osječka 78. pp i dalje je u sastavu 36. PD XIII. korpusa njemačke Južne armije, kao i dva eskadrona varaždinske 10. domobranske husarske pukovnije i dio hrvatskih pratećih postrojbi. ÖULK V, Prilog 7, 23.

¹⁰⁵ ÖULK IV, 645.

čijem je sastavu i zagrebački XIII. korpus. U noći **27./28. srpnja** prednje snage XIII. i VI. korpusa našle su se prve na udaru. Posebno su bili neugodni napadi Rusa na zapadnoj obali potoka Koropec na snage zagrebačke 36. PD kod sela Dubenka (Dubienko), koja ih nakon teških borbi uspijeva zaustaviti. Tijekom **29. srpnja** i idućih dana general Šerbačev obnovio je napade između sela Velesniv (Welesniow) i Oleša (Olesza). Napadi gustih ruskih pješačkih valova nestajali su pod paklenom vatrom austrougarskih i njemačkih artiljerijskih bitnica i pješaka hrvatskih, mađarskih i njemačkih pukovnija.¹⁰⁶

I početkom kolovoza nastavit će se bliske krvave borbe u rovovima naše 36. PD kod sela Velesniv i Dubenka, najčešće uz uporabu bajuneta, ručnih granata i minobacača. Zbog pretrpljenih golemih gubitaka ruski su napadi postajali sve slabiji. Kada je zavladao relativno primirje, zapovjednik njemačke Južne armije general (GDI) Felix grof von Bothmer izvukao je na oporavak pješačke pukovnije koje su pretrpjele najteže gubitke u zadnjim borbama, među njima i osječku 78. pp.

Nakon popune i oporavka snaga, general Lečicki pokrenuo je novi napad tijekom **7. kolovoza**. U rano jutro artiljerija je otvorila tešku kanonadu duž cijeloga bojišta između Pruta i Dnjestra. Nakon toga kreću valovi pješaštva i konjaništva jugoistočno od sela Majdan Srd., gdje naša 42. DomPD nanosi napadaču teške gubitke. U tim će borbama bjelovarska 16. pp imati devet poginulih i 35 ranjenih. U borbama kod sela Molodylow na čelu svoje satnije poginut će poručnik Juraj Tomičić iz Lovinca u Lici i još 50 Bjelovarčana.¹⁰⁷

Zbog povlačenja 5. PD tijekom noći **8./9. kolovoza** povlači se austrougarski I. korpus¹⁰⁸ s 42. DomPD s crte Dobrotiv (Dobrotow) – Strupkiv (Strupkow) prema selu Lojowa i položajima oko Nadvirne. Napad Rusa prema Stanislavu bio je velika prijetnja za bok i dubinu razmještaja njemačke Južne armije. Zbog toga će zapovjednik Grupe armija nadvojvoda Karlo Franjo Josip zapovjediti “da se tijekom večeri 3. armija povuče na crtu Zielona – Pasieczna – uzvisina Potoki (tt 584) – Zuraki – Bistrica Solotvinska – Jezupol i tu pruži odsudnu obranu”.¹⁰⁹

U večernjim satima **10. kolovoza**, nakon četiri dana krvavih borbi, Kövessove snage povlače se iza potoka Bistrica Solotvinska, koji protječe relativno ravničarskim područjem. Tako VIII. i I. korpus – u čijem je sastavu naša 42. DomPD – zauzimaju nove obrambene crte, koje idu iza potoka Sadžavka i Matyjowka preko uzvisina Turowa (tt 940) i Klewa (tt 874). Ostaci naše 42. DomPD zauzimaju položaje zapadno od Bogorodčana. Glavni je zadatak Kövessovih snaga zaustaviti ruske napadne skupine, jer bi u suprotnom njemačka Južna armija mogla biti obuhvaćena s juga. Ujutro **11. kolovoza** Lečicki s glavninom snaga ulazi u Nadvirnu i Stanislav i time stavlja u vrlo nezgodnu situaciju njemačku Južnu armiju. General Kövess uspijeva organizirati snažnu

¹⁰⁶ *Ilustrovani list*, br. 36, 2. 9. 1916.; *Ratni dnevnik*, 149-150.

¹⁰⁷ *Ratni dnevnik*, 151.

¹⁰⁸ Treba napomenuti da austrougarski I. korpus (zapovjednik GdK grof Karl von Kirbach) stiže na to područje u sklopu cjelovitoga dolaska austrougarske 3. armije iz Južnoga Tirola.

¹⁰⁹ *ÖULK V*, 185.

obranu na uzvisinama sjeverno od Nadvirne i uz lijevu obalu Bistrice Solotvinske. U nastavku borbi Rusi napadaju položaje naše 42. DomPD, stacionirane kod sela Zuraki na potoku Bistrica Nadvirjanska.¹¹⁰

Obnovljeno vojno groblje 25. zagrebačke i 26. karlovačke domobranske pukovnije u Glibivki južno od Ivano-Frankivska (foto: Nikola Tominac)

Nedaleko od vojnoga groblja nalazi se sasvim zaboravljen "Kraljičin zdenac", gdje su se vodom opskrbljivali zagrebački domobrani (foto: Nikola Tominac)

¹¹⁰ Isto, 189.

*Usred ukrajinskih njiva još se nalaze bunker i zagrebačkih domobrana
(foto: Nikola Tominac)*

Borbe XIII. korpusa tijekom kolovoza i bitka na potoku Narajivka (7. rujna – 6. listopada)

Borbe se nastavljaju u području obrane njemačke Južne armije generala Bothmera, gdje se nalaze dijelovi zagrebačkoga XIII. korpusa. U potpori napada ruskoj 9. armiji generala Lečickog na Halič, general Šerbačev (ruska 7. armija) pokrenuo je tijekom **7. kolovoza** niz napada uzduž gornjega toka potoka Koropec. Zbog ruskoga napredovanja prema selu Nižnjiv (Nizniow) južno od Dnjestra ugrožen je bok zagrebačkoga XIII. korpusa, pa je podmaršal Čičerić prisiljen povući korpusno desno krilo (15. PD) prema željezničkoj pruzi Nižnjiv – Monasterzyska. U nastavku borbi tijekom **9. kolovoza** Rusi su izbili do položaja XIII. korpusa kod sela Komarowka, i to na granici između 15. i zagrebačke 36. PD. Zbog velikih gubitaka tijekom noći desno krilo XIII. korpusa mora se povući, a **10. kolovoza** dosegnuo je novu crtu obrane između sela Mariampol i Dubenka na potoku Złota Lipa. Tijekom dana nastavljaju se ruski napadi: ubacuje se XXII. finski korpus, koji je prodro u sjeverno krilo XIII. korpusa. Finske bojne probijaju obranu 36. PD kod sela Lazarowka, kojoj tu pomažu njemačka 18. pričuvna pp i dijelovi gornjomadarske 5. pp iz grada Szatmara, te sprečavaju dublji ruski prodor. Ali zbog napredovanja Rusa sjeverno od XIII. korpusa povlače se 39. i 12. PD prema Monasterzyski.¹¹¹ Tijekom noći **12./13. kolovoza** Bothmerova armija nastavlja povlačenje: XIII. i VI. korpus povukli su se na novu crtu Wodniki (na Dnjestru) – selo Horozanka – selo Zawalow, gdje se ukopavaju. Na bojište konačno pristižu dugo očekivana

¹¹¹ Isto, 186.

njemačka i turska pojačanja, koja će biti presudna za završetak ruskih napada na tom području.¹¹² Ruski parni valjak mora stati tijekom **17. kolovoza**.¹¹³

Tijekom **27. kolovoza** počinju borbe s Rumunjskom. Ruski general Šerbačev kreće prema Haliču, ispred kojega se nalazi zagrebačka 36. PD. Tijekom noći **30./31. kolovoza** snage XLI. ruskoga korpusa prelaze Bisticu Solotvinsku sjeverno od Stanislava i kreću prema zapadu. Područje obrane između sela Delejowa, Konczaki Str. i Toustobody bilo je izloženo žestokoj artiljerijskoj vatri. Tu se zatekla 36. pješačka divizija, koja nije mogla zadržati taj napad pretrpjevši nove vrlo teške gubitke. Zbog toga podmaršal Čičerić povlači XIII. korpus na novu crtu obrane između uzvisine Magsa (tt 356) i sela Horozanka, ali ni tu se nije mogao dulje zadržati.¹¹⁴ U tim su borbama 15. i 36. PD spale na samo 1600 vojnika nesposobnih za bilo kakvo veće djelovanje. Zato nadvojvoda Karlo ustrojava novu Grupu Gerok, u koju su ušli i ostaci XIII. korpusa.¹¹⁵

Za XIII. korpus važna je prva bitka na potoku Narajivka (Narajowka), koja je započela na sjevernom krilu njemačke Južne armije kod grada Berežani (Brzezany). Austro-njemačke snage tu zaustavljaju tri korpusa generala Šerbačeva koje je tijekom jutra **5. rujna** uputio protiv Grupe Gerok. Prve su napade odbili XIII. korpus i njemačka 105. PD, koji su Rusima nanijeli teške gubitke, ali i uz velike vlastite.¹¹⁶ U noći **7./8. rujna** i idućega dana Rusi nastavljaju s masovnim napadima na desno krilo i centar njemačke Južne armije. Zagrebački XIII. korpus opet uspijeva odbaciti Ruse kod Haliča na ušću potoka Gnila Lipa u Narajivku. U večernjim satima **8. rujna** ruski napad završio je u potpunom kolapsu. Nakon dva dana krvavih borbi, austrougarske, njemačke i turske divizije, boreći se rame uz rame, bile su pobjednice u tim borbama nanijevši Rusima teške gubitke.

Rat protiv Rumunjske i pad vrlo važnoga grada Gorice na Jugozapadnom bojištu u borbama protiv Italije do krajnosti su usložnili uporabu ionako oskudnih resursa. Radi dugotrajnije stabilizacije bojišta sjeverno od Dnjestra reorganizira se čitavo bojište i pregrupiraju raspoloživi resursi. Tijekom **6. rujna** nadvojvoda Karlo ubacuje nove, uglavnom njemačke snage, koje su jedine bile raspoložive za popunu zbog teških gubitaka, osobito Grupe Gerok. Tijekom **13. rujna** poslao je teško načet Čičerićev XIII. korpus u sastav 3. armije, gdje je situacija bila dosta mirnija i nije zahtijevala teže borbe.¹¹⁷ Usput je 36. PD popunjena ostacima snaga XIII. korpusa, osobito 15. PD, koja je zbog toga bila kratkotrajno ukinuta. Nakon dugo vremena u 36. PD opet ulazi njezina 72. PBrig sastava: 53. zagrebačka i 16. bjelovarska pp, koje su čitavo vrijeme Brusilovljevih operacija bile u armijskoj pričuvi i uglavnom djelovale u zoni odgovornosti 42. DomPD. Time je XIII. korpus ponovno ujedinio većinu hrvatskih

¹¹² *Isto*, 192.

¹¹³ *Isto*, 199-200.

¹¹⁴ *Isto*, 372.

¹¹⁵ *Isto*, 374, Prilog 19, skica 2.

¹¹⁶ *Isto*, 392.

¹¹⁷ *Isto*, 393.

snaga. Zauzeo je nove položaje na potoku Bistrica Solotvinska jugozapadno od grada Stanislava.¹¹⁸ Tu će se konačno zaustaviti na dulje vrijeme sve do bitke kod Kaluša (8. – 13. srpnja 1917.), kada je čitav zagrebački XIII. korpus potisnut 20-ak kilometara prema zapadu na novu crtu obrane sela Perehinsko – Nowica – Kaluš. S tih će položaja krenuti u savezničku ofenzivu u istočnoj Galiciji i Bukovini (21. srpnja – 8. kolovoza 1917.) i osvojiti Černjivce.

U zoni odgovornosti 42. DomPD nastavlja se borbe manjega intenziteta. Tijekom **8. rujna** neke jedinice ruskoga XII. korpusa pokušale su izvesti diverzijske napade na Bogorodčane, koje naši domobrani uspijevaju odbiti.¹¹⁹

U sklopu reorganizacije sustava vođenja i zapovijedanja, 3. armija zadržat će se u sastavu Grupe armija nadvojvode Karla Franje Josipa do 4. listopada, a od 20. listopada u sastavu je Grupe armija Böhm-Ermolli.¹²⁰ Tijekom 12. siječnja 1917. ustrojava se Armijski front princa Leopolda (Bavarskog), u čiji je sastav ušlo nekoliko grupa armija zajedno s Grupom armija Böhm-Ermolli. U njoj će se i dalje zadržati zagrebački XIII. korpus s većinom hrvatskih snaga.¹²¹ Početkom studenoga 1916. godine XIII. korpus još je u sastavu 3. armije.¹²² Korpus se sastojao od 42. DomPD podmaršala Šnjarića¹²³ i C. i kr. 36. PD.¹²⁴

Tijekom jeseni 1916. na tom dijelu bojišta nema većih vojnih djelovanja strategijske razine osim ograničenih borbi niskoga intenziteta. Tijekom 23. i 30. rujna napadnuti su položaji Čičerićeva XIII. korpusa kod Bogorodčana, a 20. listopada Rusi su pokušali neuspješan proboj prema selu Tacykow (jugozapadno od Stanislava).

U nastavku se to bojište smiruje, snage se oporavljaju i popunjavaju za sudbonosne operacije tijekom 1917., kada će zbog ruske revolucije bojište kolabirati, a snage Centralnih sila prodrijeti duboko na istok...

Zaključak

I nakon sto godina ruska Brusilovljeva ofenziva iz ljeta 1916. veoma je zanimljiva tema znanstvenih i vojnih istraživanja zbog svoje višeslojne problematike. Neki ju smatraju veličanstvenom ruskom vojnom akcijom, a drugi da je samo ubrzala njihovu vojnu, a time i političku propast. Bila je sastavni dio velikih zajedničkih operacija Antante tijekom ljeta 1916., ali i njihov najveći uspjeh nakon krvavih borbi na rijeci Marni na Zapadnom bojištu. Treba priznati da je

¹¹⁸ *Isto*, 396.

¹¹⁹ *Isto*, 391-392.

¹²⁰ *Isto*, Prilog 21.

¹²¹ *Isto*, Prilog 29.

¹²² Tada je zapovjednik armije postao general-pukovnik barun Karl pl. Kirchbach.

¹²³ U sastavu divizije bila je 83. DomPBrig general-bojnika pl. Bekića, 84. DomPD brigadira (*Colonel*) pl. Novakovića i 42. domobrankska Art.Brig brigadira Scholza.

¹²⁴ Zapovjednik divizije general-bojnik Maximilian Nöhrling s 13. PBrig sastavljenom od ostataka pješništva bivše 15. PD, te 72. PBrig zapovjednika brigadira Budinera i 36. Art.Brig brigadira baruna pl. Bibre. *ÖULK V*, Prilog 24.

u ofenzivi uništena polovina austrougarskih efektiva na Istočnom bojištu, što je bio vrlo težak i nenadoknativ gubitak u drugoj godini rata. Bila je jedna od niza vojnih aktivnosti Antante kojima je trebalo poraziti Centralne sile. Nakon početka Brusilovljeva napada 4. lipnja slijedi francuski napad na rijeci Sommi 1. srpnja, Italija je stupila u Šestu sočansku bitku 6. kolovoza i konačno osvojila Goricu, Rumunjska se u kolovozu pridružila Antanti i vezivanju znatnih vojnih efektiva, a u rujnu Antanta ponovno napreduje na Solunskom bojištu. Svakako je to bio neviđen pritisak na Centralne sile.

No Njemačka i Austro-Ugarska u tim vrlo složenim okolnostima uz izvanredne napore uspijevaju u listopadu prevladati do tada najveću krizu i donekle se oporaviti od prethodnih vrlo velikih gubitaka. Za oba suprotstavljena saveza jedini je izlaz bila brza vojna pobjeda, ali ona postaje sve udaljenija, što oba sudionika dovodi do beznada i očaja. Ubrzano se povećavaju vojni efektivi, intenzivira se i razvija proizvodnja oružja. Iscrpljuju se posljednje pričuve ljudskih i materijalnih resursa, a mira nije bilo na vidiku.

Kada analiziramo Brusilovljeve operacije, s vojničkoga stajališta možemo zaključiti da je na početku izvedena savršeno vojnički i sasvim novom vojnom taktikom izvođenja na više zasebnih pravaca. Snažna artiljerijska priprema i masovni napadi pješništva i konjice bili su do krajnosti sinkronizirani. Nakon proboja prvoga ešalona i ubacivanjem svježih pričuva doveli su do sloma raspoloživim resursima osiromašenu obranu. Istovremeno vođena Južnotirolska ofenziva do krajnosti je osiromašila austrougarske snage na Istočnom bojištu, težišno artiljerijskim oruđima, a zbog nedostatka pješništva nisu osigurane dovoljne snage u pričuvi koje bi uspjele zaustaviti razornu masu ruskoga pješništva i konjice. To se najbolje vidi u probouju kod Okne: u početnoj fazi, uza sve poteškoće, obrambene snage pružaju otpor i sprečavaju dublji ruski proboj. Na tom su se pravcu našli hrvatski domobrani i dvije hrvatske pukovnije Zajedničke vojske – 16. i 53. – kao interventne snage. No tijekom ruskoga zastoja uoči 10. lipnja, kada na težište napada dopremaju masovne svježije snage, Pflanzer-Baltin nije imao znatnijih snaga da im se suprotstavi i zbog toga nastupa velika kriza nakon 10. lipnja i tragično povlačenje prema zapadu. Ali tijekom srpnja Brusilov donosi pogrešne odluke kada nastavlja napade na svim pravcima uz manje korekcije zbog intervencija austro-nijemaca kod Lucka na sjeveru, gdje se bori naša 79. pp iz Otočca. Brusilov se time udaljava od logističkih baza, a uništene prometnice nisu mu omogućavale kvalitetan i brz transport. Centralne sile uspijevaju dopremiti dovoljno snaga i tehnike da bi ga tijekom rujna i listopada do krajnosti iscrpile i sasvim zaustavile.

Za hrvatsku vojnu povijest Brusilovljev proboj kod Okne jedna je od najvažnijih, ali i najkrvavijih vojnih operacija hrvatskih vojnika u Prvom svjetskom ratu. U tom općem kaosu intenzivnoga povlačenja pretrpjeli su neviđene patnje i gubitke u višemjesečnim stalnim susretnim borbama s ruskom oružanom silom. Pokazali su relativno dobar moral, osobito u početku operacija, a nakon rasula čitave obrane doživjeli su tragičnu sudbinu cjeline austrougarskih

i njemačkih snaga. Isto ono što su Rusi doživjeli od njih u čuvenom probou generala Mackensena kod Tarnówa i Gorlica u svibnju 1915. godine.

Ovaj je prilog podloga za buduća detaljnija istraživanja povjesnice hrvatskih pukovnija na temelju operativne dokumentacije koja je, nažalost, još uvijek nedostupna za nas istraživače iz Hrvatske.

Arhivsko gradivo

Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb.

Dnevnici austro-ugarskog generala Maksimilijana Čičerića 1892. – 1918. = Tagebücher des österreichisch-ungarischen Generals Maximilian Csicseric von Bacsány 1892-1918. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2012.

Ratni dnevnik C. K. Varaždinske pješačke pukovnije br. 16, knj. 2. Bjelovar: Državni arhiv u Bjelovaru, 2004.

Literatura

BÖSCH, Reinhard Eugen. “Die Haltung der südslawischen Soldaten des österreichungarischen Heeres im ersten Weltkrieg. Eine Dokumentation, dargestellt nach den Gefechtsberichten der Infanterie”. Doktorska disertacija, Sveučilište u Beču, 1982.

DEDIJER, Vladimir. *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita*, tom II. Rijeka: Liburnija, 1981.

DOWLING, Timothy C. *The Brusilov Offensive*. Blomington; Indianapolis: Indiana University Press, 2008.

GRALJUK, Boris. “Bojišnice i grobišta hrvatskih vojnika na karpatskom ratištu u Prvom svjetskom ratu”. *Riječi : časopis za književnost, kulturu i znanost Matice hrvatske Sisak* (2013), br. 1-3: 4-28.

HERWIG, Holger. *First World War. Germany and Austria-Hungary 1914-1918*. Oxford: Oxford University Press, 1996.

Ilustrovani list (Zagreb), 1916.

JEŘÁBEK, Rudolf. “Die Brussilowoffensive. 1916. Ein Wendepunkt der Koalitionskriegführung der Mittelmächte”. Doktorska disertacija, Sveučilište u Beču, 1982.

KRALJ, Viktor. *Ratni dojmovi*. Zagreb, 1923.

Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. Das Kriegsjahr, 1916, Die Ereignisse von Jänner bis ende Juli, sv. IV. Beč: Bundesministerium für Heereswesen und vom Kriegsarchiv, 1933.

Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. Das Kriegsjahr, 1916, Die Ereignisse von August bis zur Jahreswende, sv. V. Beč: Bundesministerium für Heereswesen und vom Kriegsarchiv, 1934.

PAŠČENKO, Jevgenij. *Hrvatski grobovi 1914. – 1918. Karpati, Galicija, Bukovina*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2016.

PAVIČIĆ, Slavko. *Hrvatska vojna i ratna povijest i Prvi svjetski rat*. Zagreb: Hrvatska knjiga, 1943.

PITREICH, Max. *Die Schlacht bei Okna*. Beč, 1926.

STONE, Norman. *The Eastern Front 1914-1917*. New York: Charles Scribner's Sons, 1975.

TOMAC, Petar. *Prvi svjetski rat*. Beograd: Vojno izdavački zavod Beograd, 1973.

TOMINAC, Nikola. "Hrvati u Brusilovljevoj ofenzivi u ljeto 1916. (I. dio): Proboj kraj grada Lucka u Volinju". *Časopis za suvremenu povijest* 49 (2017), br. 2: 261-295.

TURKALJ, Grga. *1609 dana na fronti*. Winnipeg (Kanada), 1930 [pretisak: Zagreb, 2015].

SUMMARY

Croats in the Brusilov Offensive in Summer 1916 (part II): Breakthrough near the Village Okna in Bukovina

The author examines the course of the operations of the Brusilov Offensive in summer 1916, in which most of the Croatian soldiers in the Bukovina region took part as members of the Seventh Austro-Hungarian Army and the German South Army. The Offensive was one of a series of Entente military activities whose goal was to defeat the Central Powers, and part of the large-scale Entente joint operations in summer 1916, but also their greatest success after the bloody fighting on the Marne River on the Western Front. The offensive eliminated around half of the Austro-Hungarian troops on the Eastern Front, which was a very hard blow and irrecoverable loss for Austria-Hungary during the second year of the war. The fighting lasted for many months and resulted in huge losses among the Croatian forces during all phases of the operation. Certain parts of the military operations – the bloody fighting on the Dniester River (4 – 9 June), the breakthrough near Okna (10 – 12 June), the Battle for Kolomea (28 June – 7 July), the Battle for Stanislau (27 July – 14 August), and the battle on the stream Narajowka (7 September – 6 October) – are each covered separately. Brusilov's breakthrough near Okna was one of the most significant, but also bloodiest, military operations involving Croatian soldiers during World War I. In the general chaos of the intense retreat, they endured suffering and losses on an unprecedented scale during months-long meeting engagements with the Russian armed forces. They exhibited relatively good morale, especially at the beginning of the operations but, after the general collapse of the defence, they suffered the same tragic fate of the entirety of the Austro-Hungarian and German forces.

Key words: military history; World War I; Brusilov Offensive; 1916; 36th Common Army Infantry Division; 42nd Home Guard Infantry Division; k.u.k. Seventh Army; German South Army